

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії

На правах рукопису
УДК 911.3

**ПАРТИСИПАЦІЯ В УМОВАХ НЕОЛІБЕРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
ПОСТРАДЯНСЬКИХ МІСТ (ПРИКЛАД КИЄВА)**

Галузь знань: 10 Природничі науки

Спеціальність: 106 Географія

Освітня програма: Урбаністика та регіональний розвиток

Магістерська робота

Студента 2-го курсу

ОР Магістр

Сиротченко Арсенія Сергійовича

Науковий керівник:

Кандидат географічних наук,

доцент кафедри економічної та соціальної географії

Дронова Олена Леонідівна



Київ 2024

ЗМІСТ

	Стор.
АНОТАЦІЯ	3
ВСТУП	4
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ НЕОЛІБЕРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПОСТРАДЯНСЬКИХ МІСТ	7
1.1. Сутність неоліберальної урбанізації очима критичних географів	7
1.2. Пост-радянське місто як об'єкт нової (неоліберальної) міської політики	17
1.3. Методика дослідження	31
Розділ 2. ПЕРЕДУМОВИ І ФОРМИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ЩОДО МІСЬКОГО РОЗВИТКУ	32
2.1. Право на місто	32
2.2. Поняття, типи і принципи партисипації у містах	37
2.3. Види та форми участі громадськості у процесі прийняття рішень	43
Розділ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПАРТИСИПАЦІЇ В МЕЖАХ ХАРКІВСЬКОГО МАСИВУ КИЄВА	47
3.1. Київ як арена здійснення нової неоліберальної міської політики	47
3.2. Оцінка рівня залученості громадян до процесу прийняття рішень щодо міського розвитку у Харківському масиві	53
3.3. Активність громади для вирішення проблеми збереження озера Вирлиця	63
3.4. Перспективи вирішення проблем щодо участі громадськості	78
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85
ДОДАТКИ	90

АНОТАЦІЯ

Сиротченко А.С. Партисипація в умовах неоліберального розвитку пострадянських міст (приклад Києва).

Магістерська робота присвячена дослідженню феномену громадської участі у контексті пострадянських міст, що розвиваються під впливом глобальних неоліберальних тенденцій. Особлива увага зосереджується на Києві, як головному реципієнту даних впливів на території України. Поняття партисипації розглядається на прикладі громади Харківського масиву, на території якого було проведено опитування місцевих мешканців з метою дослідження наявних проблем у сфері участі громадськості. Окреме місце в роботі займає аналіз кейсу боротьби жителів за збереження від незаконної забудови озера Вирлиця. Результати дослідження також включають рекомендації та SWOT-аналіз щодо перспектив активнішого залучення жителів мікрорайону до процесу громадської участі.

Ключові слова: *партисипація, неолібералізм, постсоціалізм, громадянське суспільство, Київ, Харківський масив, озеро Вирлиця.*

ВСТУП

Актуальність роботи. У 1991 році, після розпаду СРСР та проголошення незалежності, Україна вступила у новий етап свого розвитку. Розпочався процес повного переформатування державних інституцій, який супроводжували відмова від радянських методів управління і прагнення інтегруватись до глобальної світової економічної системи. На противагу старій парадигмі прийшла ринкова модель економіки, більше орієнтована на прибуток, а правляча еліта (яка більшою мірою не змінилася) приділила недостатню увагу механізмам регулювання, і сконцентрувалася на перерозподілі активів. Наслідки переходу були досить відчутними для суспільства в цілому, і не дивно, що міста, які зосереджують у собі більшість населення та є осередками економічної активності, виявилися досить чуттєвими до загальних змін. Слабкий контроль і лібералізація законодавства спричинили появу розповсюдженого сприйняття міського середовища як інструменту задля максимізації прибутку окремих акторів. Та ж сама участь не оминула і столицю України, яка є головним сприймачем глобальних тенденцій і одночасно їх транслятором на інші регіони країни. Нова реальність поступово укорінювалася і почала проявляти себе змінюючи старі і генеруючи нові простори, орієнтовані на збільшення доходу окремих коаліцій і формуванні необхідного іміджу для розширення глобальних фінансових зв'язків.

Такий перебіг подій призвів до кардинальної трансформації української столиці і зростаючої кількості проблем, головні із яких хаотична забудова, яка не є толерантною по відношенню до історичної спадщини та навколишнього середовища, недостатній рівень розвитку транспортної та соціальної інфраструктури, нестача зелених зон, відсутність розуміння важливості громадських просторів та поступова втрата української ідентичності. Роль місцевого жителя та його право на участь у розвитку власного міста та вирішення проблемних питань виноситься за дужки, що актуалізує проблему соціально-

просторової диференціації. У сучасній парадигмі розвитку дуже важливою є наявність у суспільній дискусії тези про необхідність соціальної складової міського розвитку не в сенсі апеляції до радянського минулого, а у контексті реалізації міжнародно визнаних прав людини у рамках міського середовища. Більшого розповсюдження набуває риторика про участь громадськості у його проектуванні, адже такий підхід сприятиме формуванню зручного міста орієнтованого, в першу чергу, на мешканців і їх взаємодію, на відміну від неоліберального курсу. Такі практики є вкрай необхідними для здорового клімату у суспільстві, через те що вони мають інтенцію бути імпульсом для його консолідації, та поширення у ньому цінностей відповідальності, обізнаності та небайдужості, які є значущими в контексті післявоєнної відбудови країни та її інтеграції у ЄС. В цьому сенсі надзвичайно актуальними є дослідження специфіки феномену партисипації на теренах України, та наявних проблем, які перешкоджають ширшому масштабу його імплементації у рамках наших міст. Моніторинг ситуації у столиці є необхідним, зважаючи на те, що Київ є дороговказом і задає тренди для інших населених пунктів, а тому оцінка рівня залученості громад до вирішення міських питань може в подальшому допомогти краще зрозуміти існуючі перешкоди та сформувати більш ефективні патерни дій для передачі досвіду іншим регіонам країни.

Загалом дослідження і осмислення трансформацій переходу дають можливість для продукування нових ідей та еволюції сучасного підходу до управління та розвитку міста, а інтеграція в ці процеси місцевих жителів виглядає як закономірний процес руху до ідеалів демократичної країни із свідомим і відповідальним громадянським суспільством, яке гарно обізнане про свої права, інструменти впливу і приймає активну участь у створенні комфортного міського простору.

Об'єктом дослідження є місто Київ, столиця України, як приклад пострадянського міста і арена впливу сучасних неоліберальних процесів.

Предметом є питання та проблеми партисипації у контексті неоліберального розвитку пострадянських міст.

Метою роботи є дослідження проблем участі громадськості при прийнятті рішень в умовах неоліберального розвитку пострадянських міст на прикладі Києва. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- проаналізувати теоретико-методичні підходи до вивчення неоліберального розвитку пострадянських міст;
- проаналізувати передумови і форми участі громадськості у прийнятті управлінських рішень щодо міського розвитку;
- дослідити проблеми партисипації у місті Києві і визначити шляхи їх вирішення.

Методи: аналіз, синтез, статистичний, порівняння, картографічний, опитування, глибинне інтерв'ю, та інші загальнонаукові та спеціальні методи географічного пізнання.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ НЕОЛІБЕРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПОСТ-РАДЯНСЬКИХ МІСТ

1.1 Сутність неоліберальної урбанізації очима критичних географів

В середині 20го ст. деякі окремі країни заходу стикнулися із кризовим періодом, що характеризувався стагнацією в економіці, зниженням темпів її зростання, збільшенням рівня безробіття та підвищенням інфляції. Дані тенденції стали поштовхом для переосмислення застосовуваних раніше підходів до функціонування економічної системи загалом та пошуку альтернативних векторів розвитку із застосуванням нових інструментів та інституцій з ухилом до неоліберальної моделі, яка передбачає зменшення втручання держави у функціонуванні ринків, роль держави лише, як гаранта безпечної та вільної діяльності ринку, при безпосередньому опікуванні лише соціальними аспектами, в той час як інші сфери мають «саморегулюватися» згідно із ринковими законами. Наочним прикладом таких економічних трансформацій виступає діяльність уряду Маргарет Тетчер у Великій Британії та Рональда Рейгана у США у 1980их рр. Основною метою здійснюваної політики задля вирішення наявних проблем було формування якомога ліберальніших та комфортних умов для функціонування ринкових сил: дерегулювання підприємницької діяльності та зменшення втручання держави у сфери регулювання ринків загалом, приватизація державних підприємств, зниження податків для корпорацій, послаблення обмежень для міжнародної торгівлі, що значно спрощує рух капіталу та дозволяє йому знаходити та займати нові ринки. Паралельно із цими заходами відбувалося зниження видатків на соціальні програми, зменшення впливу профспілок. Результатом проведених реформ стали збільшення ВВП, зниження інфляції, зменшення рівня безробіття та покращення показників у різних сферах (торгівля, виробництво, транспортна галузь, фінансово-банківський сектор); в той же час, як наслідок такої політики, спостерігається

значне зростання ролі капіталу на локальному та глобальному рівнях, і така розстановка сил стала причиною актуалізації низки питань, а саме: зростання нерівності у суспільстві, виникнення нових криз через штучно роздуті ринки, недостатня увага до соціальних та екологічних проблем тощо [1].

Паралельно із вищеописаним переходом до неоліберальної моделі у західних країнах, радикальні зрушення відбуваються і в країнах пост-соціалістичного блоку з розпадом Радянського Союзу: спроби побудови комунізму остаточно зазнають краху, внаслідок чого на політичній мапі виникає ряд нових держав із перехідними економіками і інституціями, що залишилися у спадок від минулих режимів. Під впливом глобалізації дані країни починають активно інтегруватися у світову систему і у процесі реформ орієнтуються на досвід розвинутих держав, використовуючи механізми приватизації, дерегуляції та лібералізації. Схожі прояви тією чи іншою мірою можна спостерігати і в багатьох інших країнах, і навіть Китай останні десятиліття у своїй економічній політиці робить ставку на відкритість економіки, ринкові механізми і зменшення державного втручання. Зважаючи на це, можна стверджувати, що неолібералізм оформлюється як домінуюча парадигма у сучасному світі.

Сьогодні неолібералізм стосується не лише виключно економічних питань. Визначення неоліберальної доктрини можуть відрізнятися, але загалом можна сказати, що неолібералізм – це теорія, згідно з якою система капіталістичних ринкових відносин і ринкового обміну застосовується до будь-яких сфер людської діяльності і є основою етичних норм для регулювання поведінки людини в будь-яких обставинах. [1, с. 315-316]

Феномен неоліберальної глобалізації значним чином впливає на сучасне суспільство. Міста, як осередки розселення, точки концентрації і перетину різних сфер його діяльності є дуже чутливими до даних тенденцій. З огляду на зростаючі по всьому світу темпи урбанізації, питання впливу неоліберальної політики на міський простір і його трансформації стають дуже актуальними і цікавлять науковців із різних галузей. У світлі цього важливим є аналіз наявних досліджень

з метою кращого розуміння існуючого неоліберального вектору розвитку та супутніх процесів і проблем які ним спричинені.

Одним із перших вчених хто звернув увагу на процес неоліберальної урбанізації був французький філософ і соціолог Анрі Лефевр. Він починає працювати над даною проблематикою у другій половині 1960их років. Його зацікавленість зазначеними питаннями була обумовлена соціальними змінами, що мали місце у тогочасних французьких містах, які відбувалися на фоні нестабільності і зростаючого серед населення запиту на переосмислення підходів у площині міського планування та їх більшої орієнтації на вирішення питань нерівності, політичної свободи і справедливості. У своїх роботах дослідник звертається до марксистської теорії і намагається розглянути кризь її призму поняття простору. Лефевр стверджує, що простір – є продукт, який виробляється суспільством, а отже «передбачає, містить і приховує у собі соціальні відносини» [36, с. 82-83], і їх специфіка знаходить своє відображення у просторі і транслюється на нього: «простір - це морфологія суспільства; отже, для «переживання» воно є тим самим, що для живого організму - сама його форма, яка тісно пов'язана з його функціями і структурами» [36, с. 94]. «Використовуваний, споживаний продукт є одночасно і засіб виробництва, мережі обмінів, сировинні та енергетичні потоки обробляють простір і зумовлені ним. Цей спосіб виробництва, вироблений як такий, не можна відокремити ні від продуктивних сил, технологій та знання, ні від поділу соціальної праці, що його формує, ні від природи, ні від держави та надбудов» [36, с. 85].

У суспільстві із капіталістичною економікою рушійною силою і кінцевим етапом виступає максимізація прибутків, тож не дивно, що з часом цей принцип почали використовувати стосовно простору. Дуже активно ця тенденція простежується у містах, які завжди мали широку виробничу базу, а з інтенсифікацією процесів індустріалізації та урбанізації їх значення тільки посилювалося. У капіталізмі місто виконує роль майданчика, в рамках якого організовуються процеси виробництва і споживання, через що спостерігається

втрата його соціальної функції і її заміна матеріальною. «Міста розвиваються і перебудовуються подібно до суми або комбінації елементів» [34, с. 44], внаслідок чого вони стають одноманітними, через те що нівелюється їх творча складова, яка була основою формування їх індивідуальності. Першочергово увага зосереджується на створенні саме виробничих просторів, або трансформації вже існуючих задля отримання якомога більших доходів, наприклад, шляхом масової забудови, яка часто поширюється хаотично і без стратегічного бачення, що призводить до згубних наслідків, а вигода від таких підходів розповсюджується лише на окремих акторів. В той самий час загальнодоступні типи просторів, такі як зелені зони, хоча і є важливими і приносять користь суспільству, однак, не генерують великих прибутків, а тому програють умовну конкуренцію більш рентабельним просторам і поступово витісняються ними. Аналізуючи дані процеси Лефевр констатує, що основні проблеми капіталістичного суспільства розгортаються саме в межах міста, і воно постає як арена протиріч і боротьби, що детальніше буде розглянуто у наступних розділах.

Також з неомарксистської точки зору розглядає питання функціонування і трансформації міст іспанський соціолог Мануель Кастельс наголошуючи на соціальній природі простору: «Простір, як соціальний продукт, завжди специфікується певним відношенням між різними екземплярами соціальної структури, економікою, політикою, ідеологією та кон'юнктурою суспільних відносин, які з них випливають. Простір, таким чином, завжди є історичною кон'юнктурою та соціальною формою, яка черпає свій сенс із соціальних процесів, які через нього виражаються. З іншого боку, простір здатний справляти специфічні ефекти на інші сфери соціальної кон'юнктури завдяки особливій формі артикуляції структурних інстанцій, які він утворює.» [12, с. 430]. У роботі «The urban question. A Marxist approach» (1977) він досліджує вплив капіталістичних підходів до управління в контексті післявоєнних міст США. Тодішня політика міського розвитку характеризувалася збільшенням

інвестування у сфері забудови приміських територій, які окрім безпосереднього доходу створювали масу нових можливостей для індивідуалізованого споживання товарів, зокрема, прискорені темпи субурбанізації провокували підвищення попиту на автомобілі. Побічним ефектом такої орієнтації на розвиток передмість стали фрагментація простору та зростання сегрегації всередині суспільства, значне погіршення ситуації у транспортній сфері (повсюдна автомобілізація стала причиною постійних заторів, і робила інвестиції у громадський транспорт не вигідними, через що останній швидко деградував і його низька якість лише стимулювала все більшу кількість жителів придбати власне авто), нерівномірний доступ до соціальної інфраструктури, частковий занепад центральних районів (середній клас не міг дозволити собі житло у центрі, тому ці активи перейшли до рук орендодавців, які комбінували нижчу орендну плату на душу населення із перенаселеністю і відсутністю обслуговування, через що житловий фонд швидко псувався і робив такі місця непривабливими). Зазначені кризові тенденції стали причиною невдоволення частини суспільства, в свою чергу влада стикнувшись із даними проявами була змушена шукати механізми врегулювання проблемних питань, наслідки ж такої міської політики певною мірою можна спостерігати в американських містах і в наш час.

Вагомий внесок у дослідження неоліберальних міських практик належить одному із перших представників напряму критичної географії Девіду Гарві, який надихаючись теорією Лефевра, у своїх працях розвиває власне політекономічне бачення урбанізаційних процесів. Науковець критикує засилля капіталістичних підходів у площині міського розвитку, адже вони, на його думку, є каталізатором проблем у екологічній сфері, провокують диспропорції на ринках нерухомості, та сприяють посиленню явища соціальної нерівності, на якому автор особливо зосереджує свою увагу: «зростання соціальної нерівності сприймається як необхідна ціна стійкого економічного зростання та конкурентоспроможності» [30, с. 65]. Через політику, яка в силу глобалізаційних тенденцій і постійної

конкуренції стає характерною для багатьох міст світу: фінансування мегапроектів, численні маніпуляції із ринком житла і забудовою, перепрофілювання та перенасичення капіталом центральних районів задля створення привабливого бізнес-клімату, відбувається просування нарративу про місто, як інструмент для збагачення та ринкових експериментів окремих класів, які у своїй діяльності ігнорують думку менш багатших верств та місцевих жителів, і можливі негативні впливи таких практик: «Відтворення капіталу проходить через процеси урбанізації безліччю способів. Але урбанізація капіталу передбачає здатність влади капіталістичного класу домінувати в міському процесі. Це передбачає домінування класу капіталістів не лише над державним апаратом (зокрема, тими аспектами державної влади, які керують соціальними та інфраструктурними умовами в межах територіальних структур), а й над цілим населенням — їхнім стилем життя, а також робочою силою, їх культурними та політичними цінностями, а також їх ментальними уявленнями про світ. Такий рівень контролю не дається легко, якщо взагалі дається. Таким чином, місто та міський процес, який його породжує, є головними осередками політичної, соціальної та класової боротьби.» [30, с. 66]. Саме в зазначеному процесі боротьби та консолідації антикапіталістичних суспільних рухів Гарві бачить можливість для змін у містах.

Особливої уваги у контексті впливу неолібералізму на розвиток сучасних міст заслуговують дослідження колективу Е. Свінгдоу, Ф. Молаерта і А. Родрігез [54]. Дана група вчених проводила аналіз програм міського розвитку у різних європейських країнах і детально розглядала зв'язок між процесами глобалізації та лібералізації та появою нових форм управління. У своїх роботах автори використовують поняття «нової міської політики», яка є продовженням загального курсу неоліберальної економічної політики, і характеризується низкою заходів орієнтованих на створення майбутнього зростання та для ведення конкурентної боротьби за залучення інвестиційного капіталу, які знаходять своє

відображення у міському просторі. Детально цей зв'язок продемонстрований на рис. 1.1, окремо варто зупинитися на основних стовпах нової міської політики:

1. Виникнення нових міських коаліцій відбувається між представниками влади та інвесторами ринку нерухомості: місцеві керівники застосовують більш проактивний та підприємницький підхід, спрямований на виявлення ринкових можливостей та допомогу приватним інвесторам у їх використанні, і часом ці процеси є корумпованими і непрозорими. Паралельно із цим думка місцевих мешканців не враховується, і вони поступово відсторонюються від процесів планування, тож у підсумку більшість рішень приймаються окремими акторами.
2. Домінування економічних пріоритетів над соціальними прямо пов'язане із попереднім пунктом: головною метою неоліберальних підходів є максимізація прибутку, і нові міські коаліції намагаються використовувати міський простір саме для реалізації потенційно вигідних проектів та формування привабливого середовища, яке могло б конкурувати за іноземні інвестиції із іншими містами. Місто сприймається не як цілісна система, а як інструмент економічного зростання, внаслідок чого соціальна сфера відходить на другий план, що позначається на якості життя його мешканців та зменшенні уваги і витрат на соціальні програми.
3. Нове державне підприємництво: зважаючи на постулат щодо про зниження ролі держави у неоліберальній парадигмі автори наголошують, що у більшості випадків саме держава виступає інвестором мегапроектів, адже завдяки цьому вона має змогу створювати такий простір, який був би сприятливим для зростання рентного доходу (і збільшення податків в майбутньому), а також активнішого залучення іноземного капіталу.
4. Вибіркова дерегуляція: популярний інструмент неоліберальної політики, який полягає у створенні відособлених «передових» економічних районів в рамках міста, та здійснення певних заходів з метою полегшення їх діяльності, внаслідок чого відбувається фрагментація міського простору та поділ міста на окремі

функціональні частини. Рішення щодо таких зон приймаються на рівні нових міських коаліцій, часто ігноруючи потреби та думку представників громади.

5. Маркетинг місця: заради посилення позицій міста у глобальному контексті особлива увага приділяється формуванню його привабливого образу, задля чого використовуються визначні пам'ятки, створюються нові масштабні проекти, проводяться масові події. Дана категорія є дуже важливою, оскільки таким чином підкреслюється винятковість і відкритість міста, що сприяє підвищенню зацікавленості у потенційних інвесторів та туристів, але слід зазначити, що у більшості випадків такі заходи стосуються центральної частини міста, що підсилює соціально-просторову диференціацію.

6. Територіально спрямована міська соціальна політика проводиться задля зменшення соціальної напруги всередині міст, однак увага приділяється інтеграції окремих просторів у загальноміський контекст з метою отримання прибутків окремих міських «еліт», в той самий час населення таких районів сприймається як проблемне та маргіналізоване, що не передбачає його повноцінного включення у процеси міського розвитку та сприяє посиленню процесу сегрегації.

7. Створення міської ренти виступає ключовим моментом нової міської політики, і вимагає розширення забудованого середовища оскільки воно надає можливості виробляти та реалізовувати значну додаткову вартість. Орієнтація на зазначене явище у площині міського розвитку провокує загострення проблем у соціальній та екологічній сферах.

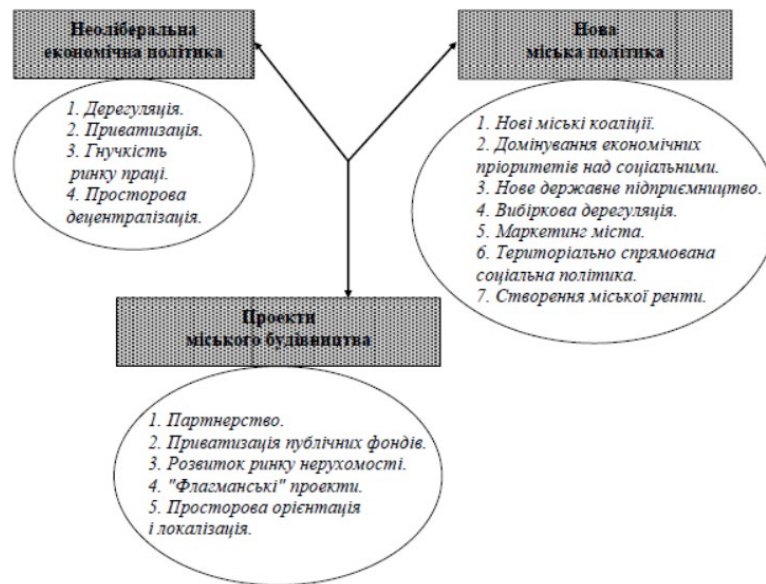


Рис. 1.1: Складові неоліберальної урбанізації та їх взаємодія [1, с. 320]

У підсумку автори зазначають, що сучасні проекти міського розвитку, які ґрунтуються на неоліберальній політиці та орієнтуються на економічне зростання сприяють: по-перше, посиленню соціально-просторової диференціації та поляризації; по-друге, сприйняттю міського простору як арени для діяльності окремих еліт; по-третє, зменшенню уваги до аспекту стратегічного планування міста як цілісної системи, що матиме згубні наслідки в майбутньому; по-четверте, маргіналізації інституту громадянського суспільства та його поступового виключення із процесів планування міського розвитку. Науковці наголошують, що «лише колективні дії можуть протистояти або вирівняти такі розбіжності.» [40, с. 100].

Велике значення для розуміння процесу неоліберальної урбанізації мають роботи дослідницької групи Дж. Пека [43], Н. Теодора [10] та Н. Бреннера [43]. У своїх публікаціях вони вводять поняття «реально існуючого неолібералізму», підкреслюючи, що неоліберальні підходи, хоча і мають певні загальні тенденції і прояви, все ж накладаються на фактичне політично-економічне середовище і здатні динамічно змінюватися і адаптуватися під наявні умови: «неоліберальні програми капіталістичної реструктуризації ніколи не нав'язуються в чистому вигляді, оскільки вони завжди впроваджуються в політико-інституційних

контекстах, які були значною мірою сформовані успадкованими регулятивними механізмами, інституціоналізованими практиками та політичними компромісами.» [43, с. 54]. У цьому світлі все більш актуальними стають дослідження впливу неолібералізму на міста у різних політ-економічних системах, які мають власну історію становлення і інституційні особливості.

Підсумовуючи огляд наукової літератури присвяченої темі неоліберальної урбанізації можна сказати, що більшість авторів висвітлюють загальні трансформаційні процеси у містах, що виникають внаслідок застосування неоліберальних підходів, а саме: тренд на деіндустріалізацію та терціарізацію, явища ревіталізації просторів та спровокований ним феномен джентрифікації, підвищення темпів субурбанізації, посилення соціально-просторової фрагментації, зростання просторової сегрегації та соціальної поляризації, активніша комерціалізація простору та його гомогенізація внаслідок глобалізаційних впливів.

Більшість із даних тенденцій взаємопов'язані та негативно відображаються на розвитку міста як цілісної системи. Імплементовані без належного стратегічного бачення та урахування наявних контекстів процеси ревіталізації стають причиною явища джентрифікації, яка змінює звичний образ міських районів у соціальному розрізі, формуючи нові «елітні островки» для представників заможних класів і витісняючи таким чином місцевих мешканців із нижчим рівнем доходів, що лише посилює соціальну поляризацію. Намагання підвищити рівень залучення іноземних інвестицій спричиняють процеси реорганізації та перебудови наявного міського простору у центральних частинах міста (як найбільш вигідних з економічної та транспортної точки зору) з метою зробити його більш привабливим та зрозумілим для представників будь-яких культур, внаслідок чого відбувається втручання у існуючий архітектурний ландшафт. Ці процеси супроводжуються будівництвом об'єктів так званої «універсальної архітектури» (скляних хмарочосів), що часто відбувається неконтрольовано, подекуди руйнуючи історичну спадщину і формуючи ефект

печворку, що у свою чергу негативно впливає на цілісне сприйняття міського простору і пригнічує національну і локальну міську ідентичність. В той самий час орієнтація на максимальний прибуток у ході реалізації неоліберальної політики часто йде всупереч із формуванням інклюзивних та комплексних стратегій міського розвитку, де були б враховані потреби місцевих мешканців та принципи збалансованого і сталого розвитку.

Аналіз неоліберальної урбанізації у вітчизняному контексті є затребуваним, оскільки сучасна Україна маючи свою власну специфіку і досвід тривалого трансформаційного періоду також перебуває під впливом ідеології глобального неолібералізму, а тому важливо досліджувати як її прояви відображаються у наших містах та якості життя їх мешканців.

1.2 Пост-радянське місто як об'єкт нової (неоліберальної) міської політики

1989-1991 роки стали переломним періодом для країн радянського блоку. Наявні економічні, політичні та соціальні проблеми були суттєвими викликами для соціалістичних режимів та провокували зростання невдоволення і запиту на зміни у суспільстві. Послаблення впливу СРСР лише сприяло прискоренню революційних процесів, внаслідок яких низка держав Центрально-Східної Європи здобули можливість самостійно обирати вектор свого майбутнього розвитку, а згодом незалежними стали і колишні республіки Радянського Союзу. Трансформаційний етап у даних країнах мав дуже глибокий характер, адже відбувалися суттєві перетворення у всіх сферах суспільної діяльності: у економічній політиці на місце державного соціалізму прийшли капіталістичні підходи, які виражалися у ліквідації монополії держави у економічному секторі, лібералізації у різних галузях економіки, приватизації державних активів, сприянні розвитку підприємницької діяльності; у політичній площині постсоціалістичні держави зробили свій вибір на користь багатопартійної системи, орієнтуючись на демократичні уряди західних країн; у соціальному плані спостерігалася загальна демократизація суспільства, в той час як у

ідеологічному вимірі на зміну колективістському наративу приходять індивідуалістичні цінності. Після падіння залізної завіси колишні соціалістичні держави розпочинають активну інтеграцію у загальносвітовому контексті, та стають реципієнтами глобальних економічних тенденцій. Даний регіон виявився новим і дуже привабливим ринком для зарубіжного капіталу: у перехідний період значно зростають обсяги міжнародної торгівлі та інвестицій у економіки пострадянських країн, у багатьох містах з'являються офіси транснаціональних корпорацій, збільшується потік товарів іноземного виробництва, які створюють високу конкуренцію для місцевих виробників, та користуються великим попитом у населення, що довгий час змушено було жити у стані споживчого дефіциту. Під час трансформацій новостворені уряди у своїй політиці орієнтуються на капіталістичні практики, як головний інструмент на шляху до економічного зростання, надаючи численні преференції силам капіталу та намагаючись створити якомога сприятливіше середовище для його функціонування, послаблюючи свою регуляторну роль у ринковій сфері, або використовуючи регуляційні механізми задля створення нових інвестиційних можливостей. Ефекти таких дій, з тією чи іншою мірою успішності, варіюються у різних країнах, однак, виділяючи спільні негативні наслідки можна назвати погіршення ситуації щодо безробіття та збільшення соціальної диференціації в суспільстві, посилення конкуренції для місцевих виробників на локальних ринках, які частково витісняються без належної підтримки, формування нових державно-приватних альянсів та підвищення рівня корупції у деяких випадках, загальне превалювання економічних інтересів над соціальними. Активне використання неоліберальних підходів сприяло все глибшому їх проникненню у наявний соціоінституційний пострадянський ландшафт, що створює унікальне поєднання соціалістичного спадку і домінуючої парадигми капіталізму. Дж. Пек, Н. Теодор і Н. Бренер зазначають, що: «до- або не-неоліберальні інституції не слід розглядати просто як анахронічні інституційні залишки, оскільки їхнє взаємопроникнення з неоліберальними формами реструктуризації формує шляхи

та результати у відмінний, генеративний і суперечливий спосіб. З цього випливає, що можна очікувати, що кожна гібридна форма неолібералізації — кожна фактично існуюча неолібералізована формація — буде пов'язана зі своїми власними відмінними емерджентними властивостями. Різновиди неолібералізму, таким чином, є більш ніж умовно змінними; вони представляють контекстуально специфічні, але глобально взаємопов'язані кон'юнктурні утворення» [43, с. 54].

У цьому контексті, міста, які є ретрансляторами загальних змін у суспільстві постають дуже цікавим об'єктом для аналізу, оскільки саме у їх межах відбуваються ключові трансформаційні процеси. Розгляд феномену пострадянського міста дає можливість простежити специфіку виняткового за масштабом перехідного періоду, та зрозуміти як неолібералізм накладається і співіснує із соціалістичною спадщиною, і яким чином дане поєднання проявляється у міському просторі.

Ведучи мову про пострадянське місто одразу виникає питання щодо особливостей розвитку, та тих рис, які відрізняють його від попередника — соціалістичного міста. Останнє було продуктом соціалістичного суспільства та режиму, під чітким і всеосяжним наглядом якого в рамках міста відбувалася спроба побудови комунізму. Угорський соціолог Іван Селенї досліджував відмінності у функціонуванні міст за соціалістичної та капіталістичної систем [51], серед них він виділяє такі фактори як: монополія держави у сфері міського розвитку, нижчий рівень урбанізації країн (тобто менша частка населення в соціалістичних державах проживала у великих міських центрах), соціалістичні міста відзначалися меншою формою різноманітності та маргінальності, мали чітку просторову структуру та характеристики. Концентруючись на останньому із запропонованих Селенї аспектів, свій порівняльний аналіз соціалістичного та постсоціалістичного міста проводила болгарська дослідниця С. Хірт [31]. Вона зосереджує свою увагу на просторовій композиції постсоціалістичного міста і виокремлює п'ять її ключових елементів, таких як: загальна просторова

артикуляція, масштаб просторового розвитку, функціональний баланс, нова забудова та типи мікрорайонів, і міська естетика. Для кращого усвідомлення різниці між соціалістичним містом та його наступником варто детально розглянути кожен із цих категорій:

1. Загальна просторова артикуляція. Соціалістичні міста мали високу щільність забудови і більш-менш чіткі межі, що обмежувалися житловими масивами на окраїнах, в той же час у пост-соціалістичний період ця межа розмивається: починається швидке розширення міського простору за рахунок ліквідації власності держави на землю і приватизації території навколо міст, відбувається зростання приватних інвестицій у сфері забудови, лібералізація законодавства у даному секторі. Паралельно із цим держава все меншу увагу приділяє вже забудованим територіям, розвитку громадського транспорту, що призводить до зростання попиту на автомобілі. Розростання міст та збільшення площі забудови всередині них відбувається завдяки освоєнню раніше незабудованих територій, будівельній експансії у зелених зонах та сусідніх лісах, зменшення сільськогосподарських угідь довкола міських утворень. Це відбувається у зв'язку з тим, що інтереси різних економічних та політичних акторів починають артикулювати у міському просторі трансформуючи простір згідно їх бачення та пріоритетів.

2. Масштаб просторового розвитку. За часів соціалізму влада мала монополію на сферу міського планування, і використовувала даний ресурс у ідеологічних цілях: містобудівні проекти трансливали установку про домінування колективного над приватним, соціалістичні міста мали велику кількість суто церимоніальних просторів та характеризувалися масштабністю публічних просторів та зелених зон. Така «просторова щедрість» пояснюється тим фактом, що власність на землю всередині міста належала державі, а тому планувальники мали значно вищий ступінь свободи у порівнянні із капіталістичними містами. У постсоціалістичну епоху спостерігається зменшення масштабів будівництва соціального житла, скорочення відсотку

зелених зон усередині міста, зниження ролі публічних просторів та їх комерціалізація. Сама Хірт стверджує, що: «одним із найбільш репрезентативних процесів постсоціалістичної міської реструктуризації стала корозія щедрих громадських просторів, успадкованих від соціалізму, та їх привласнення для приватного комерційного використання» [31, с. 532]. У той же час більшість із новостворених або запланованих мегапроектів переважно орієнтовані на максимізацію прибутку і фінансуються приватним капіталом.

3. Функціональний баланс. Соціалістичні режими робили окремий акцент на важку промисловість, що виражалося у наявності значних за площею промислових зон у місті. Також відмінною рисою соціалістичних міст є значно менший рівень комерційного використання міських земель ніж у капіталістичній системі, через низький рівень виробництва і невисоку потребу у такому типі простору. У постсоціалістичних містах наявний тренд на ревіталізацію браунфілдів внаслідок необхідності у освоєнні занедбаних просторів та тенденції терціарізації. Значно зростає рівень комерційного використання міського простору: на перших поверхах будівель розташовуються магазини, збільшується кількість мафів, великі площі всередині міста перепрофілюються і перестають бути суто церемоніальними, і виступають привабливим місцем для розміщення і поповнення капіталу.

4. Нова забудова та типи мікрорайонів. У соціалізмі соціальна нерівність мала менші форми прояву, порівнюючи з капіталізмом. Просторове вираження поділу суспільства можна було спостерігати в умовній поляризації щодо місць проживання: номенклатура мешкала у центральних історичних районах, середній клас та пролетаріат були розселені переважно у новозведених типових житлових масивах, в той час як бідніші верстви локалізувалися у напів-сільських утвореннях. «Постсоціалістичний період засвідчив появу кількох типів будівель і районів, які можна було зустріти в капіталістичних містах протягом десятиліть, але які повністю або майже зовсім були відсутні у Східній і Центральній Європі до 1990 року. Ці міські форми пов'язані в основному з двома крайнощами:

постсоціалістичного соціального спектру: дуже багатих і дуже бідних. Звичайно, незважаючи на соціалістичну пропаганду безкласового суспільства, багатство та бідність існували й за соціалізму» [31, с. 534]. Постсоціалістичний етап характеризується зростанням субурбанізації, місцями елітної, наприклад, через виникнення котеджних поселень. У рамках міста з'являються житлові комплекси закритого типу, що фінансуються приватним капіталом, спостерігається підвищення просторової поляризації. Паралельно із цим можна відзначити своєрідний бум торгівельно-розважальних центрів (ТРЦ), поява яких виступає як відповідь на зростання рівня споживання і відповідного запиту, та зведення цілих мультифункціональних споруд, які включають у себе офіси, магазини, індустрію розваг. Часто такі типи просторів не є доступними для всіх, а орієнтовані лише на окремі верстви населення, в той час як менш багаті представники суспільства змушені закривати свої потреби на базарах або стихійних ринках, які виконують таку саму функцію що і ТРЦ, однак не є елітарними.

5. Міська естетика. За соціалізму мала місце монополія держави у сфері міського дизайну та планування, внаслідок чого соціалістичні міста відрізнялися меншим різноманіттям архітектурних форм, а домінуючим стилем був модернізм. Міста цього періоду насичені типовими і одноманітними просторами. Такий підхід був зумовлений економією і мав транслювати «рівність» у суспільстві. Також у соціалістичних містах була невелика кількість місць, які виконували комерційну функцію, та майже відсутній феномен реклами у міському просторі. У постсоціалістичному місті відбувається відхід від соціалістичних поглядів на міську естетику: спостерігається еклектичність архітектурних форм, орієнтація на архітектурну спадщину у стилі минулих епох, та на глобальну універсальну архітектуру.

Підсумовуючи огляд відмінностей між постсоціалістичним та соціалістичним містом можна сказати, що ці два типи міст функціонують у різних політекономічних умовах, що зумовлює різницю у їх виробничому профілі, просторовій та соціальній структурі, інституціональних підходах у

регулюванні розвитку, загальному сприйнятті міста і навіть світогляді його жителів. Також даний аналіз чітко підкреслює, що постсоціалістичне місто стає ареною домінування неолібералізму та його підходів (вищезазначені процеси лібералізації ринкових відносин, приватизації, субурбанізації та відповідні наслідки у міському просторі), і на даному етапі сильно відрізняється від свого попередника, маючи більше спільного із капіталістичним містом, або ж виступаючи як його підкатегорія.

Досліджуючи явище урбанізації перехідного періоду Олег Голубчіков [25] висуває тезу про три рівні, на яких відбувається проникнення та затвердження гегемонії неолібералізму у пострадянських містах. На думку дослідника неоліберальна парадигма має набагато ширший масштаб і її вплив проявляється на рівнях ідеології, місцевих практик, і власне у міському контексті. Щодо першого рівня Голубчіков стверджує, що домінування неолібералізму є глобальним проектом, і його експансія у колишні соціалістичні держави набуває тоталітарного характеру: «Він (неолібералізм – прим. авт.) є ідеологічним, тому що базується на певних припущеннях і світогляді, певній філософії економічного та політичного розвитку. Він є тоталізуючим, тому що якими б не були ваші ідеологічні схильності, ви не можете його уникнути – це всеохоплююче. Дійсно, перехідний період був одним із неминучих примусів, які докорінно змінили життя та обставини всіх людей і місць у постсоціалістичних суспільствах – незалежно від їхніх існуючих ситуацій, прагнень та індивідуального чи колективного вибору» [25, с. 5]. «Перехід фактично слугує закриттям глобального плюралізму шляхом нейтралізації «фактично існуючого соціалізму» як альтернативної точки відліку, таким чином прославляючи капіталізм як єдину життєздатну універсальну систему» [25, с. 6]. Через гальмування дискусії стосовно можливих векторів економічного розвитку та іноді свідому дискредитацію соціалізму і його цінностей, здійснюється поступове просування нарративу про неоліберальні підходи як виключного засобу, який здатен вирішити проблеми у суспільстві: «Це закриття альтернативного, економічного та

ідеологічного уявлення перехідним періодом відкриває всю повноту його тоталітарної природи. Більше немає інтелектуальної точки відліку, звідки використовувати альтернативне уявлення шляху розвитку – перехід дискредитував державний соціалізм до «постполітичного» консенсусу» [25, с. 7].

У світлі переважання неолібералізму у ідеологічній площині цікавими виступають дослідження румунських науковців Л. Челсі і О. Друти [14], які аналізують, яким чином у постсоціалістичних країнах Центральної Європи відбувається легітимізація неоліберальних підходів і їх негативних впливів шляхом апеляцій до соціалістичної епохи. Науковці формують власну метафору «зомбі-соціалізму» - явища, яке описує наявність у політичному дискурсі міфу про соціалізм як абсолютне зло, а будь-які запити на соціальноорієнтовані реформи інтерпретуються владою як спроба відродження комуністичного режиму. Автори зазначають, що: «переможці прагнуть створити слухняних суб'єктів, відкидаючи соціальні претензії, висловлені «невдахами» перехідного періоду, як комуністичні, застарілі, антидемократичні, антимеритократичні, нежиттєздатні, регресивні, приховано тоталітарні або, в кращому випадку, наївні. З початку 1990-х років зомбі-соціалізм мав – з різною інтенсивністю в різні історичні моменти в кожній країні – основні можливості для розподілу багатства, соціального демпінгу та зменшення підтримки політики перерозподілу» [14, с. 526]. Розглядаючи прояви зазначеного феномену дослідники акцентують увагу на тенденції прославлення середнього класу, та зростаючій кількості проблем у житловому секторі. Орієнтація неоліберальних реформ на середній клас як ключову силу перехідного процесу і верству, що здатна забезпечити економічне зростання призводить до концентрації державних витрат саме на цьому прошарку населення, в той час як решта суспільства змушена розраховувати на значно менший обсяг державної уваги і допомоги: «витрати на соціальний захист у постсоціалістичних країнах є суттєво нижчими, ніж у країнах із більш тривалою та глибокою капіталістичною історією» [14, с. 531].

Стосовно житлового питання місцеві політики висловлюють тезу про те, що забезпечення населення житлом є пережитком минулого, і варто сприяти збільшенню рівня мобільності громадян, та відсотку орендного житла, апелюючи до прикладу західних країн. «У політичних дискурсах житло стало не правом а заслугою, яку потрібно заробити під час кар'єри. Тим часом проблеми достатності житла, та його доступності стають дедалі гострішими» [14, с. 533]. Через нерегульоване підняття цін на енергоносії багато домогосподарств стали дуже вразливими та змушені витратити значну частину свого доходу на комунальні послуги, в той час як держава відкидає запити на соціальну допомогу від бідних і знедолених груп. «Це призвело до безперервного погіршення стану житла соціалістичного періоду та зростання процесів щодо позбавлення житла, особливо серед малозабезпечених сімей, тих, хто придбав житло найгіршої якості в процесі приватизації. Тим часом, відсутність будівельних стандартів для контролю над спекулятивним будівництвом у містах і надмірна залежність від самостійного будівництва в сільській місцевості та приміських районах також призвела до поширення нестандартного житла серед новозбудованих одиниць» [14, с. 534].

Резюмуючи власне дослідження Челсі і Друта констатують, що внаслідок орієнтації урядів на неоліберальні підходи, що супроводжується провокаційними та маніпулятивними заявами з боку політиків, постсоціалістичні країни Центральної Європи у якомусь сенсі стали більш капіталістичними, ніж західноєвропейські держави, однак, якість життя населення у даному регіоні залишається нижчою у порівнянні із західними сусідами.

Рухаючись далі, за рівнями урбанізації перехідного періоду Голубчикова [25], другим рівнем виступає область місцевих практик, які доместифікують неоліберальну ідеологію, що у свою чергу, сама опосередковує підпорядкування наявного соціального та інституційного контексту практикам капіталу. Автор наголошує: «Саме тут, у царині практичного переходу, можна говорити про

перетворення тоталітаризуючої ідеології в партикуляризовані трансформації. Однак це, по суті, впорядкований ієрархічний процес – ідеології неолібералізму з перехідним періодом неможливо уникнути, оскільки вона підпорядковує та змінює існуючі умови соціального порядку, значення та динаміку соціальних та економічних відносин, змінюючи не просто інституції, правила та права власності, а стан розуму, свідомості та способу життя. Одомашнення неолібералізму є водночас неолібералізацією повсякденного, присвоєнням повсякденного капіталізмом і використанням його як сировини, провідника чи агента для його розширення. Перехідний період не просто приручений місцевими практиками, він у першу чергу включає їх» [25, с. 615].

Дане питання, на прикладі одного із районів столиці Словаччини – Братислави, розглядали у своїй публікації А. Сміт і А. Рачовська. Вчені досліджували способи за допомогою яких неолібералізм продукується та робиться «більш терпимим» через повсякденні практики та засоби до існування в постсоціалістичних містах. Особливу увагу стаття акцентує на аспектах неформальної зайнятості, актуалізації соціальних зв'язків у форматі обміну послугами та взаємодопомоги, і домашнього виробництва їжі. Внаслідок неоліберальних реформ 2000их років, та скорочення державних витрат на соціальну підтримку значна кількість домогосподарств опинилися на межі бідності. Наявна ситуація змушувала представників вразливих категорій шукати можливості підвищення власних доходів, які вони знаходили у неформальному секторі зайнятості. Залучення до неофіційної роботи забезпечує допоміжний дохід для підтримки того, який був скорочений через неоліберальні заходи економії. Автори наводять приклад такої практики: жінка із інвалідністю, яка через підвищення цін на ліки витрачала на них одну третину державної фінансової допомоги, і мимоволі шукала шляхи заробітку додаткових коштів; респондентка знайшла вихід у тому щоб збирати папір із сміттєвих контейнерів для подальшої вторинної переробки, і таким чином поповнювати свій дохід. У такий спосіб скорочення витрат із державних виплат стає можливим, і певною

мірою приймається суспільством, оскільки члени домогосподарств у таких містах, як Братислава, мають доступ до неофіційної ринкової зайнятості. «Незважаючи на обмежений обсяг такої діяльності для забезпечення суспільного відтворення та підтримки засобів до існування, подібні неформальні практики залишаються важливими як способи, за допомогою яких індивіди будують неформальну ринкову діяльність, що «витікає» назад у формальний неоліберальний ринок через створення пропозиції, наприклад, папір для переробної компанії в Петржалці (район Братислави)» [48, с. 1172]. Науковці також зазначають, що серед опитаних мешканців району велика частка охоче погодилася б з потребою виконувати низько оплачувану нелегальну (незарєстровану) роботу, і масштабність даного явища, як необхідності заради виживання в умовах скорочення соціальних виплат визнають навіть місцеві чиновники. «Усі ці спроби заробити собі на існування та поповнити доходи, хоч і суперечать неоліберальній логіці, яка вимагає формалізації та регуляризації ринкових відносин і прозорості, активно конструюють ринкову діяльність у гонитві за суспільним відтворенням. Дійсно, роботодавці часто віддають перевагу неформальним формам зайнятості, як способу зменшити податкові зобов'язання перед державою та збільшити норми прибутку підприємств. Але вони призводять до того, що люди збирають і продають папір і займаються нелегальною роботою, щоб спробувати звести кінці з кінцями в одному з найрозвиненіших міст Центральної Європи» [48, с. 1173].

Інша висвітлена дослідниками практика – активізація соціальних зв'язків. Неринкова зайнятість часто виступає як взаємна система допомоги та сприяння, яка передбачає всілякі обміни за межами формальної економіки ринкового капіталізму, створюючи у такий спосіб основу для відтворення особистості та спільноти, хоч би і незначну. «Таким чином, «конститутивні зовнішні сторони» неолібералізму вбудовані в давні соціальні відносини з сусідами та родичами, характерні також для життя громади за державного соціалізму. Однак вони

заново переробляються в контексті неолібералізму, створюючи можливість матеріальних і фінансових заощаджень» [48, с. 1173].

Третім прикладом доместифікації Сміт і Рачовська виділяють домашнє виробництво їжі. Отримання від родичів або друзів та власне вирощування продуктів харчування створює передумови для повнішого залучення до ринкової економіки та дозволяє збільшити витрати у інших сферах. У підтвердження цього автори наводять статистичні дані, які демонструють, що домогосподарства, які мають у своїй власності земельні ділянки, характеризуються вищими відсотками витрат на дозвілля, та заощаджень. «Така діяльність також сприяє створенню груп низькооплачуваних працівників для формальної та неформальної ринкової економіки неолібералізму, дозволяючи домогосподарствам частково відтворювати свою робочу силу, не вимагаючи від роботодавців виплати прожиткового мінімуму. Таким чином, уся ця діяльність призводить до складного набору зв'язків між орієнтованою на ринок практикою найманої праці, залученням до формальної товарної економіки та широким спектром практик, вбудованих у неринкові соціальні відносини» [48, с. 1175].

У висновку дослідники стверджують, що практики, через які відбувається «приручення» неолібералізму «не обов'язково чинять опір неолібералізму (хоча можуть за певних обставин), але є спробами – іноді невдалими – знайти способи зробити матеріальне життя більш терпимим. Таким чином, неолібералізм може функціонувати лише через його артикуляцію зі спільнотами та їх різноманітними економічними та соціальними практиками» [48, с. 1175]. Проблема полягає у тому, що описані вище рішення є дуже нестійкими, і, у разі погіршення економічної ситуації, бідніші верстви змушені будуть шукати відповіді на нові виклики.

На рівні місцевих практик має місце «територіалізація перехідного періоду» - власне його матеріалізація і прояви в конкретних контекстах. Як зазначає Голубчіков: «Завдяки процесу територіалізації перехідний період дозволяє новому режиму відчужувати існуючу спадщину від її ідеологічної

історії» [25, с. 615]. Дане явище може бути охарактеризовано через поняття гібридних просторів – ««дивні» географії, які функціонують відповідно до «мелодії» капіталу, але часто приховують свою капіталістичну природу за допомогою «спадщини» соціалістичної епохи, навіть якщо останні, як правило, були відчужені від їхньої ідеологічної, інституційної та економічної історії» [26, с. 618]. Міські ландшафти, які були створені за епохи соціалізму адаптуються до нових умов, що визначаються політичним, економічним, та культурним переходом до капіталізму: «Постсоціалістичний капіталізм, безумовно, не є *creatio ex nihilo* — він розвивається зсередини існуючих структур і відносин, але він вносить фундаментальні та всеосяжні викривлення в самій ідеології цих структур і пов'язаних соціальних і просторових практик. Останні, хоча навіть, можливо, зберігають свій зовнішній вигляд і функціональність «соціалістичної епохи», тепер фундаментально підпорядковані та задовольняють безпосередньо капіталістів і, відповідно, їм надається зовсім інша ідеологія, сенс і значення, ніж у минулому» [26, с. 622].

Таким чином, третім рівнем урбанізації перехідного періоду Голубчіков виділяє міський простір, який ставши ареною для випробування неоліберальних підходів формує відповідний світогляд його мешканців: «саме через міський досвід перехід набув своїх практичних контурів і дисциплінуючої сили, завдяки чому він породжує нові соціальні структури та відносини» [25, с. 617]. «Завдяки комодифікації, фінансіалізації та переоцінці житла, нерухомості та інших міських активів – стратегій, яких сьогодні прагнуть як ринки, так і системи регулювання – міський простір значною мірою зводиться до функціонування капіталу. Соціальна нерівність, несправедливість і нерівномірний розвиток натуралізуються шляхом їх містифікації як «природних умов» обігу грошей і товарів, а також різноманітних навичок і успіху людей у здобутті особистого багатства, щоб пристосуватися до різних рівнів споживання. Засуджуючи та делегітимізуючи практики державного соціалізму як «неприродний» експеримент, національні та міські режими постсоціалістичного переходу

можуть легітимізувати свій поштовх до неолібералізації та політики жорсткої економії» [25, с. 619].

Окремо варто зупинитися на феномені корупції, руйнівний вплив якої можна прослідкувати на прикладі розвитку українських міст на перехідному етапі. Наявний інституціональний хаос, скасування радянських жорстких регуляційних норм у містобудівній політиці та активне просочування капіталу у міський простір стали сприятливими умовами для формування коаліцій між деякими представниками владних кіл та окремим підприємцями, які у непрозорий і незаконний спосіб просували власні інтереси у площині міста. Результатом зазначених процесів стали спотворення ландшафту наших міст, численні знищення історичних пам'яток, негативний вплив на довкілля – процеси які і досі тривають у наших містах, а наслідки яких нерідко безповоротно формують міський простір, з результатами чого боротися дуже важко, зважаючи на фізичний концепт. Корупція в сучасних українських містах залишається суттєвою проблемою, однак, віримо, що її масштаби поступово знижуються, однією із причин такої тенденції стало усвідомлення громадянським суспільством своєї відповідальності за формування міського простору, а також спротив громадянського суспільства хаотичній неоліберальній забудові, що активно розвивається.

Сьогодні постсоціалістичні міста, які виступають об'єктами неоліберальної політики, стикаються із численними викликами, серед яких: зростання соціально-просторової поляризації, хаотична забудова, скорочення зелених зон, засилля капіталу, поступова втрата ідентичності та багато інших. Наявні тенденції лише підкреслюють необхідність поживавлення дискусії щодо альтернативних та більш скромних підходів у міському розвитку, та актуалізують аналіз щодо наявних можливостей та інструментів за допомогою яких мешканці можуть на нього впливати.

1.3 Методика дослідження

Задля досягнення поставленої мети та виконання зазначених завдань роботи використовувався ряд наукових підходів - методів дослідження, які являють собою сукупність мислених логічних і практичних дій (операцій, процедур, алгоритмів), які мають на меті розв'язання певного наукового завдання [7].

Проведене дослідження спиралося на загальнонаукові та спеціальні географічні методи пізнання. Перший тип представлений індукцією, дедукцією, аналізом, синтезом, контент-аналізом, діалектичним, порівняльним, статистичним та історичними методами. Географічні методи у свою чергу репрезентовані картографічним, системним та методом польових досліджень. З використанням картографічного методу було створено картосхеми полігону проведеного анкетування та озера Вирлиця. Результати посилені підходами соціологічних досліджень, що включали проведення анкетування та глибинні інтерв'ю. Метод польових досліджень в роботі представлений збором первинної інформації, у тому числі, у форматі офлайн анкетування. Анкета налічувала 20 питань, які стосувалися проблем участі громадськості у мікрорайоні, та потенційного впливу побудованих по сусідству із забудовою радянського типу нових житлових комплексів. Було проведено напівструктуроване глибинне інтерв'ю із двома активістами спільноти Екопарк Вирлиця, яке зосереджувало свою увагу на боротьбі за збереження озера Вирлиця від незаконної забудови, а також проблем, що супроводжують процеси волевиявлення громадян. Також відбувалося спостереження за полігоном дослідження – частиною Харківського масиву та озером. Зазначені підходи сприяли глибшому розумінню специфіки громадської участі у мікрорайоні, а також супутніх проблем.

Для формування рекомендацій стосовно підвищення рівня залученості громади Харківського масиву було застосовано метод SWOT-аналізу, який сприяв розумінню ситуації на основі виділення наявних сильних та слабких сторін, а також прогнозування потенційних можливостей і загроз.

РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ І ФОРМИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ЩОДО МІСЬКОГО РОЗВИТКУ

2.1 Право на місто

Концепція права на місто Анрі Лефевра [34] являє собою ідею реструктуризації основних соціально-політичних та економічних відносин в рамках міського простору. Використовуючи ідеї Маркса з позиції аналізу соціальної реальності 20 ст., особливо міської, Лефевр стверджує радикальну ідею переорієнтації системи управління міським простором та ролі міських жителів у цьому. Лефевр вбачає, що саме суспільство і мешканці міста мають право на вихід з ідеологічного колапсу повсякдення. Притому варто зазначити те, що Лефевр виступає за участь громадян в прийнятті усіх рішень, що стосуються продукування та підтримки міських просторів. Цікавим в даному випадку є те, що за Лефевром право на місто, тобто право на реалізацію міського простору, включає в себе і сферу прийняття суспільно важливих рішень, які мають не тільки локальний контекст, а й впливають на глобальне політичне життя міста і його жителів. В деякому сенсі це можна прирівняти до прямої демократії афінського типу, яка реалізовувалася в епоху Давньої Греції.

Як описує право на місто сам автор: «Право на місто проявляється як вища форма прав: право на свободу, на індивідуалізацію в соціалізації, на середовище проживання і на проживання. Право на творчість, на участь і привласнення (чітко відмінне від права на власність) міститься в праві на місто» [34, с. 73]. Тут також можна додати розуміння даної концепції Девідом Гарві: «Право на місто є чимось значно більшим, ніж індивідуальна свобода доступу до міських ресурсів: це право змінювати себе, змінюючи місто. Більше того, це колективне, а не індивідуальне право, адже ці трансформації неминуче залежать від здійснення колективних повноважень формувати процеси урбанізації» [30, с. 4].

Тим не менш, в теорії Лефевра мова йде насамперед про створення міського простору, право громадянина на яке Лефевр і називає правом на місто. Як влучно зазначає дослідниця Н. Міхно: «... публічні простори міста постають своєрідною сценою міського життя, вони є місцями міського ритуалу і спілкування. Іншими словами, публічні простори міста надають індивідам можливість соціальної репрезентації і необмежених контактів з незнайомцями, можливість зрозуміти свою позицію в суспільстві, а також набути статусу політичного суб'єкта» [5, с. 193-194].

Важливим фактором в теорії Лефевра є те, яким саме чином автор розуміє простір. Простір в концепції Лефевра можна поділити на тріаду, яка складається з наступних елементів: простір, що можна сприйняти (Preceived space); задуманий простір (Conceived space); життєвий простір (Lived space). Простір, що можна сприйняти є фізичним простором, який ми безпосередньо сприймаємо за допомогою чуттєвого сприйняття. За Лефером він є простором повсякденного досвіду. Фактично, цей простір може включати до себе будь-які фізичні об'єкти в просторі, але Лефевр особливу увагу звертає на міста та їх характерне матеріальне наповнення - вулиці, будівлі, парки, тощо. Тобто те, що створює ландшафт міста і досвід реципієнта в ньому, дозволяє та залучає до певної взаємодії.

Задуманий простір є простором, який фактично є ідейним, концептуальним простором-репрезентацією того, як місто може або повинно виглядати з точки зору того, хто формує його. Це, наприклад, можуть бути такі професіонали, як урбаністи, архітектори, інженери, науковці, тощо. Концептуальність задуманого простору відображає те, яким чином ідеї та ідеології, знання та владні структури, концепції та теорії можуть формувати потенційний ландшафт міста і впливати на процеси містобудування, демонструючи владу ідеї над реалізацією.

Життєвий простір, у свою чергу, є простором, який переживається реципієнтом/суб'єктом безпосередньо, в повсякденному житті на постійній основі. Це простір, інтерпретований людиною, що його проживає, наповнений

символами, знаками, теоріями, переживаннями, тощо. В деякому сенсі це нагадує Гуссерлівський «життєсвіт» [11].

Ці аспекти простору, згідно Лефевру, є взаємопов'язаними – задуманий простір формує фізичний, а життєвий простір впливає на формування сприйняття та використання цього простору. Також можна сказати, що життєвий простір є вітальним елементом цієї тріади, адже виступає як показник того, яким чином люди сприймають, інтерпретують та, що головне, продукують простір повсякденного життя навколо себе.

Останнім часом спостерігається тенденція на підвищення зацікавленості у суспільстві щодо питань міського розвитку. Як зазначає Олег Голубчіков у одному із інтерв'ю: «За останні роки зародився потужний імпульс інтересу до досліджень міста, урбанізму. З'являються нові факультети й університетські дисципліни. Проводяться публічні та відкриті лекції з тематики міста. Вони приваблюють велику аудиторію. Виникає новий феномен, який можна назвати соціальним урбанізмом — інтерес до урбанізму й міських питань з боку громадянського суспільства. Такі важливі проблеми як соціальна нерівність у пострадянських країнах увійшли до суспільно-політичного дискурсу, перестали «замовчуватися» й бути предметом власне наукових досліджень, статистики та інших компетентних органів. Відповідно, й просторове вираження цих проблем, питання територіальної (просторової) справедливості та несправедливості виходять з тіні кабінетів і аудиторій у ширший суспільний дискурс» [15].

У вітчизняному контексті доволі цікавим з точки зору концепту права на місто є кейс Маршу за Київ. Марш за Київ – це марш свідомих і небайдужих киян, що відбувся 2 жовтня 2021 року в Києві з метою привернення уваги до проблем розвитку міста і домінування інтересів забудовників над потребами громадян (рис. 2.1.1). Як пише аналітичний центр CEDOS, що був одним із співорганізаторів події (всього участь в організації брало 46 міських ініціатив та організацій): «Жительки та жителі Києва потерпають від заторів і переповненого громадського транспорту, брудного повітря і води. Міські органи влади не

дбають про інклюзивність, адаптацію до змін клімату, боротьбу з бідністю і бездомністю, врахування потреб різних соціальних груп у розвитку міста. У Києві немає соціального житла, а зелені зони та пам'ятки архітектури руйнуються заради нового будівництва і отримання ренти від нерухомості. Київ має менше прав самоврядування, ніж усі інші міста і громади країни» [13].

В контексті концепції права на місто Лефевра дана акція постає дуже цікавою для аналізу, адже фактично несе в собі інтенцію, зі сторони резидентів міста, до реалізації міського простору, відстоювання своїх прав, як громадян, та навіть розширення локальних рамок зазначених проблем на більш глобальний рівень.



Рис. 2.1.1: Мітингувальники на Марші за Київ (фото наукового керівника)

Як висловлюється Іван Вербицький, директор аналітичного центру CEDOS: «Справедливе місто — це коли кожен і кожна мають дім і мають роботу і можуть доїхати з дому на роботу, не відчуваючи огиди і безпорадності. Це місто, яке працює в інтересах його жителів, а не інвесторів, які тягнуть нас в

пекло. Справедливе місто — це коли по київських тротуарах зможуть пересуватися люди з інвалідністю» [13].

Фактично, можна сказати, що Марш за Київ бере за основу п'яту тезу з «Тез про Місто, Міське та Планування» Лефевра: «Реалізація міського суспільства вимагає планування, орієнтованого на соціальні потреби, вибір міського суспільства. Це потребує науки про місто (про відносини та співвідношення в міському житті). Хоча ці умови необхідні, але недостатньо. Соціальна та політична сила, здатна втілити ці засоби у творчість, є настільки ж необхідною» [36, с. 77]. Реалізуючи амбіції до покращення умов проживання та гідної реалізації міського простору, без засилля забудовників та інвесторів, Марш за Київ у вигляді мирної акції-ходи наслідує традицію Лефевра і намагається відстояти право на місто для своїх громадян.

Розглядаючи місто як арену або поле битви між капіталістичними (а сьогодні – неоліберальними) силами та жителями міста, які прагнуть до більшої участі в регуляції міського простору, Лефевр звертається до сутності партисипації, тобто участі, як важливого елемента протидії засиллю капіталістичного впливу.

Критикуючи капіталістичну логіку формування міського простору, Лефевр стверджує, що постійна акумуляція капіталу призводить до домінування абстрактного задуманого простору над життєвим простором, що підпорядковує повсякденне життя громадян під інтереси капіталу. Згідно Лефевру, капіталістичне місто створюється як центр споживання, але характерним для нього є те, що характер цього споживання часто розділяється – капіталістичне місто не тільки створює простір споживання, але й споживає простір як такий.

Власне, для боротьби з цим Лефевр наголошує на активній участі, партисипації, містян у формуванні міського простору. Партисипація як інструмент боротьби проти засилля капіталу на міській арені включає до себе декілька основних тенденцій та пунктів. По-перше, партисипація передбачає те, щ жителі міста мають брати активну участь у процесах міського планування,

міської політики, прийняття рішень, що мають безпосереднє значення в контексті міста та привносять зміни. Партисипація також передбачає і те, що її учасники будуть створювати громадський простір для залучення інших партисипантів. Громадський простір, в свою чергу, повинен відображати бажання та потреби громадян, не піддаватися капіталістичній логіці та чинити їх опір.

Одним із головних аспектів партисипації є безпосередня практика присвоєння або «відвойовування» міського простору через активні форми партисипації. До прикладу, це може приймати форму протесту, мітингу, демонстрації, ходи, фестивалю, тощо. За Лефевром такі характерні практики можуть допомогти містянам у протистоянні капіталістичній навалі та у присвоєнні міського простору, а, тобто, у реалізації права на місто. В даному контексті Лефевр закликає городян саме до колективних дій та масової самоорганізації, що дозволить не бути пасивними споживачами міського простору, а об'єднатися заради спільної мети, вимагаючи та насаджуючи зміни колективними зусиллями.

Власне, таким чином концепт партисипації у Лефевра є багатограним та дозволяє містянам реалізувати своє право на місто, перетворюючи міський простір на поле битви з капіталістичною логікою, дозволяє реалізовувати колективну творчість та самовираження.

2.2 Поняття, типи і принципи партисипації у містах

Поняття партисипації є одним із ключових елементів демократичного суспільства, і передбачає практики залучення та участі громадськості у процеси прийняття рішень. Активна участь мешканців означає їх взаємодію у заходах, спрямованих на покращення якості життя у власних громадах, шляхом вирішення проблем, які становлять суспільний інтерес. У все більш глобалізованому світі сьогодення міста є епіцентрами різноманітності, де перетинаються безліч перспектив. За своєю суттю партисипація служить

каталізатором інклюзивного міського управління, демократизації процесів прийняття рішень і посилення голосів вразливих верств населення. Залучаючи участь громадян, міста охоплюють багатство цього розмаїття, використовуючи його як джерело інновацій та стійкості. Інклюзивне управління зміцнює соціальну згуртованість, долаючи розбіжності та сприяючи почуттю причетності серед мешканців, тим самим зміцнюючи соціальну структуру міст.

Питання дослідження рівня залученості населення до практик громадської участі та ефективність даного процесу виступають актуальною темою наукової дискусії. Аналізом зазначеної проблематики займалася американська дослідниця Шері Арнштайн [9], яка розглядала різні типи участі, у міському контексті, та сформувала концепт драбини участі, кожна сходинка якої описує ступінь впливу мешканців на визначення кінцевого результату (рис. 2.2.1). Нижчий рівень складають два щаблі (маніпулювання і терапія), які характеризуються як такі, що використовуються владною верхівкою з метою просування власних рішень та повчання місцевих жителів, не передбачаючи при цьому нормального зворотнього зв'язку. Дана категорія покликана транслювати відсутність участі. Прикладом маніпулювання виступає схема, коли влада створює при своїх органах різного роду структури, такі як громадські ради, або вузькі консультативні групи, які призначені для демонстрації залучення мешканців до процесу узгодження і прийняття рішень, в той самий час, як більшість представників громади залишаються виключеними, або недостатньо проінформованими, оскільки роз'яснення проблемних питань або запланованих дій відбувається за рахунок використання загальних понять і не є достатньо конкретними. Внаслідок такої політики значна частка населення є невдоволеною, що провокує посилення соціальної напруги. Сходинка терапії проявляється через просування владою серед жителів різних кампаній та заходів, які покликані акцентувати увагу на вирішенні незначних питань, або сприяти руху громади до вищих цінностей, подаючи це як боротьбу із маргіналізацією та деструктивною поведінкою, однак, при цьому ігнорується наявний контекст, та

суттєві проблеми, що значним чином впливають на якість життя мешканців. У такий спосіб відбувається певне спотворення участі.



Рис. 2.2.1: Драмина партисипації Шері Арнштайн

(<https://www.hubs.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/partysypatyvnyj-pidkhid.pdf>)

Наступні три сходинки драбини участі (інформування, консультування, примирення) за Арнштайн (рис. 2.2.1) передбачають перехід до площини символічної участі. Сама дослідниця стверджує, що: «Інформування громадян про їхні права, обов'язки та можливості може бути найважливішим першим кроком до законної участі громадян» [9, с. 219]. Зазначені типи участі є символічними, оскільки у мешканців немає чіткої та явної можливості впливати на заплановані рішення. Часто процеси інформування та консультування є односторонніми, існує велика вірогідність того, що думка місцевих жителів не буде прийнята до уваги, і залишиться на рівні формальності. Дані сходинки також характеризуються дещо ускладненою комунікацією між представниками влади та громади, через те що мають місце занадто складні для мешканців

формулювання та пояснення, що стає на заваді порозумінню, внаслідок чого прийняті та реалізовані заходи можуть бути неефективними. Тип примирення, в свою чергу, проявляється через більше делегування повноважень та можливостей впливу громаді, яка може пропонувати власні ініціативи та проекти щодо майбутнього розвитку, однак, символічність вказаного типу полягає у тому, що влада має контроль і повноваження приймати остаточний вердикт стосовно пропозицій отриманих від мешканців.

Найвищою категорією громадської участі виступають рівні партнерства, делегування повноважень та громадського контролю. Перший із зазначених типів верхівки драбини передбачає розподіл повноважень у сфері міського розвитку завдяки діалогу між громадою та представниками влади. Комунікація не є односторонньою, а диференціація відповідальності за прийняття рішень відбувається через такі структури, як спільні політичні ради, комітети з планування та механізми для розв'язання спірних ситуацій. Дослідниця наголошує: «У більшості випадків, коли влада стала спільною, її виборили громадяни, а не віддало місто. У цьому процесі немає нічого нового. Оскільки ті, хто має владу, зазвичай хочуть її зберегти, історично так склалося, що безсилі змушені її вирвати, а не пропонувати могутнім» [9, с. 222]. Делегування повноважень більшою мірою виражається через збільшення впливу мешканців на вирішення проблемних питань, та появу можливостей домінування громади у плануванні окремих проектів. Верхівкою драбини участі постає громадський контроль, який виражається у тому, що місцеві мешканці здатні самі планувати політику міського розвитку. Варто відмітити, що даний тип має суттєві слабкі сторони, оскільки за повного контролю громади існує ризик зниження ефективності реалізації задуманих планів через недостатню компетентність та професійні якості залучених до управління людей.

Арнштайн зазначає, що: «...громадянська участь є категоричним терміном для громадянської влади. Саме перерозподіл влади дає змогу неможливим громадянам, які зараз виключені з політичних та економічних процесів, бути

свідомо включеними в майбутньому. Це стратегія, за якою малозабезпечені об'єднуються у визначенні того, як обмінюватися інформацією, встановлювати цілі та політику, розподіляти податкові ресурси, керувати програмами та розподіляти переваги, такі як контракти та патронаж. Коротше кажучи, це засіб, за допомогою якого вони можуть спровокувати значні соціальні реформи, що дозволить їм ділитися благами заможного суспільства» [9, с. 216]. У цьому контексті знову актуалізується потенціал партисипативних практик як засобу протидії засиллю неоліберальних підходів та їх негативному впливу.

Стратегія «Інновацій та ефективного врядування на місцевому рівні», яка була підтримана європейськими міністрами, відповідальними за місцеве та регіональне самоврядування у 2007 році на конференції у місті Валенсія [16], і була затверджена комітетом Міністрів Ради Європи наступного року, постулює такі принципи доброго демократичного врядування:

1. *Чесне проведення виборів, представництво та участь.* Для забезпечення всім громадянам реальної можливості висловлювати свою думку та мати вагомий внесок у місцевій публічній сфері;
2. *Зворотній зв'язок* передбачає комунікацію, орієнтовану на врахування інтересів громади у сфері планування, та реалізації владою тих ініціатив, які покликані вирішувати проблеми мешканців та задовольняти їх потреби;
3. *Ефективність та результативність* має на меті найоптимальніше використання наявних у місті ресурсів задля досягнення поставлених цілей;
4. *Відкритість і прозорість* - забезпечення широкого доступу громадськості до інформації задля сприяння розумінню процесів, що відбуваються в місцевій публічній сфері;
5. *Верховенство права* для гарантування справедливості, об'єктивності та надійності;
6. *Етична поведінка* передбачає забезпечення переважання загальносуспільних інтересів над приватними, та протидії корупції у сфері міського розвитку;

7. *Компетентність і спроможність* має на меті забезпечення ефективного виконання обов'язків місцевими обранцями та державними службовцями, які є вмотивованими до постійного вдосконалення;
8. *Інноваційність та відкритість* до змін передбачає використання кращих сучасних практик, методів та технологій задля підвищення ефективності міського управління;
9. *Сталий розвиток та стратегічна орієнтованість* вводить до політики, що реалізується поняття відповідальності за прийняті рішення, та їх можливий вплив на майбутні покоління;
10. *Раціональне управління фінансами* - забезпечення обдуманого та ефективного використання ресурсів місцевих громад;
11. *Права людини, культурне різноманіття та соціальна згуртованість* має на меті відсутність дискримінації або виключеності окремих категорій населення із процесів планування;
12. *Підзвітність* передбачає відповідальність місцевих органів влади за результати власної діяльності.

Також варто відзначити *Керівні принципи щодо громадської участі* (прийнято Комітетом міністрів Ради Європи 27 вересня 2017 року) [17]. Зазначається, що громадська участь має пропагуватися та заохочуватися принципами, які застосовуються до всіх суб'єктів, які беруть громадську участь у прийнятті політичних рішень:

- взаємоповага між усіма суб'єктами як основа для чесної взаємодії та взаємної довіри;
- повага до незалежності НУО, незалежно від того, чи їхні погляди відповідають поглядам органів публічної влади;
- повага до позиції органів публічної влади, на яких лежить відповідальність і підзвітність за прийняття рішень;
- відкритість, прозорість і підзвітність;

- оперативність, де всі суб'єкти пропонують відповідний зворотний зв'язок;
- недискримінація та інклюзивність, щоб усі менш привілейовані та найбільш уразливі могли бути почутими, а їхня думка врахована;
- гендерна рівність і рівноправна участь усіх груп, зокрема тих, що мають особливі інтереси та потреби, як-от молоді, людей похилого віку, неповносправних осіб і меншин;
- доступність завдяки використанню чіткої лексики та відповідних засобів участі, офлайн або онлайн і на будь-якому пристрої.

Підсумовуючи, можна сказати, що партисипація є основою інклюзивного управління в міському контексті. Орієнтуючись на участь як керівний принцип, міста розкривають трансформаційний потенціал колективних дій, використовуючи креативність і винахідливість своїх жителів. Коли ми боремося зі складними викликами 21го століття, у тому числі спричиненими неоліберальними підходами, участь і врахування думки кожного пропонує маяк надії, прокладаючи шляхи до більш інклюзивних, сталих і стійких міст для прийдешніх поколінь.

2.3 Види та форми участі громадськості у прийнятті рішень

У наукових джерелах [45] виділяють два види партисипації, а саме громадську та публічну. Перший вид, громадська чи горизонтальна, втілює проактивну співпрацю членів громади для спільного прийняття рішень і розв'язання проблем. Це означає ключовий процес, у якому громадяни мають право впливати на урядові рішення та контролювати їх виконання, особливо коли зазначені заходи прямо чи опосередковано стосуються інтересів громадян. Ця форма залучення відрізняється від традиційної участі у виборах, використовуючи альтернативні підходи (активізм, волонтерство, збір коштів тощо) для сприяння інклюзивному, доброму врядуванню. Залучення громадян на

початку регулятивних процесів, сприяє їх активній участі у фазах прямого впровадження, тим самим посилюючи їхній вплив на результати політики.

Публічна партисипація, яку також можна назвати вертикальною, уособлює участь жителів у формуванні та виконанні державної політики на різних адміністративних рівнях. Цей інтерактивний процес передбачає співпрацю громадян з державними органами та органами місцевого самоврядування для вжиття заходів, які відповідають справжнім потребам громадян, сприяючи прозорості прийняття рішень і, як наслідок, зміцнюючи довіру до структур управління.

Процес імплементації механізмів громадської участі у прийнятті рішень може приймати різноманітні форми, серед яких варто звернути особливу увагу на такі явища, як вибори, громадські обговорення, створення громадських об'єднань, активне впровадження та підтримку створення та поширення петицій, відкриті трибуни, тощо.

Вибори є базовим та найважливішим аспектом впровадження демократичної форми участі громадськості у прийнятті рішень. Визначення представників громадян у владних органах та вибір представників громадськості на різних рівнях влади є основним елементом демократизації будь-якого суспільства. Впровадження виборів на національному, регіональному та муніципальному рівнях, можливість вибору представників, які будуть задовольняти вимоги громадськості та підтримувати здорову політичну конкуренцію є першим та основоположним фактором впровадження демократичної форми участі громадськості у прийнятті рішень.

Проведення громадських слухань, відкритих трибун та консультацій з питань міського планування є важливою віхою впровадження демократичних аспектів громадського регулювання, адже це дає доступ до проведення процесів законотворення та розробки стратегій розвитку громади, які включають до себе активне залучення локальних факторів та думок, які можуть сприяти більш продуктивному та орієнтованому на місцевий контекст розвитку [3].

Формування громадських організацій та об'єднань є активним фактором впливу на процеси прийняття рішень. Через лобіювання громадської думки та мобілізацію жителів можуть бути просунуті важливі ініціативи, що безпосередньо матимуть вплив на плин прийняття рішень щодо розвитку демократії.

Створення та поширення петицій є одним з ключових аспектів безпосереднього залучення широких кіл громадськості до прийняття рішень. Даний метод залучення громадськості особливо актуалізується зі створенням електронних кабінетів петицій, які надають швидкий доступ до інформації та можливості голосування.

Розповсюдження опитувань чи анкет серед громадськості для збору думок, уподобань і пропозицій щодо конкретних питань чи рішень.

Фокус-групи передбачають невеликі, фасилітовані колективні обговорення з представниками громадськості, які представляють різні погляди. Ці групи дозволяють поглиблено досліджувати проблеми та позицію мешканців.

Використання онлайн-платформ і каналів соціальних мереж для залучення ширшої аудиторії до обговорень, опитувань і збору відгуків. Дана форма стала дуже популярною і затребуваною із стрімким розвитком технологій. Вона включає у себе інформування через офіційні урядові веб-сайти, комунікацію місцевих мешканців у спільнотах в соціальних мережах або спеціальні онлайн-форуми.

Бюджет за участі – механізм, що дає можливість кожному жителю брати активну участь у розподілі коштів місцевого бюджету, пропонуючи проекти, спрямовані на покращення міста, або голосуючи за них. По суті, він слугує засобом розподілу частини міського бюджету шляхом прямого демократичного волевиявлення всередині територіальної громади. Мешканці міста самостійно пропонують та обирають, куди спрямувати ці кошти, тим самим безпосередньо впливаючи на пріоритети місцевого бюджету [55].

Поступовий перехід до демократії та процесів участі в середовищі пострадянських міст вимагає усунення як структурних бар'єрів, так і перешкод у сприйнятті. По-перше, необхідно реформувати інституційні рамки для забезпечення прозорості, підзвітності та інклюзивності в процесах прийняття рішень. Це передбачає зміцнення органів місцевого управління, вдосконалення навчальних програм з громадянської освіти та сприяння механізмам залучення громадян, що описані вище. По-друге, виховання культури демократичного громадянства вимагає сприяння цінностям толерантності, плюралізму та громадянської відповідальності. Це передбачає ініціативи з підвищення обізнаності про демократичні принципи, права людини та важливість громадянської активності. Організації громадянського суспільства, навчальні заклади та інформаційні кампанії відіграють вирішальну роль у сприянні публічному дискурсу та просуванні демократичних практик.

Крім того, використання технологічних досягнень може посилити участь мешканців і прозорість у сфері управління. Цифрові платформи та соціальні мережі дозволяють мешканцям дистанційно висловлювати свої проблеми, отримувати доступ до інформації та брати участь у процесах прийняття рішень. Однак дуже важливо забезпечити справедливий доступ до технологій і захистити від цифрового виключення вразливі верстви населення.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПАРТИЦИПАЦІЇ В МЕЖАХ ХАРКІВСЬКОГО МАСИВУ КИЄВА

3.1 Київ як арена здійснення нової неоліберальної міської політики

У незалежний період Україна поступово починає включатися до світової спільноти і виступає реципієнтом глобальних неоліберальних тенденцій. Не дивно, що Київ, як столиця нашої держави, та головний економічний, політичний, та культурний центр країни за останні десятиліття зазнав значних змін і, як єдине місто України, що занесене до рейтингу глобальних міст за GAWC (місто класу Бета) [37], у першу чергу відчуває на собі вплив неоліберального шляху розвитку. Трансформації торкнулися багатьох сфер усередині міста: питання міського управління та інституційного регулювання, економічної структури, перепрофілювання окремих територій і цілих районів, демографічної ситуації та проблематики соціальної стратифікації, сприйняття міського простору загалом. Сучасний Київ характеризується зростанням темпів урбанізації та субурбанізації, тенденцією до деіндустріалізації та терциарізації, інтенсифікацією комерціалізації простору, актуалізацією феномену джентрифікації, підвищенням соціальної поляризації – процесами, що притаманні містам, які у своєму розвитку орієнтуються на неоліберальні підходи. На даному етапі столиця України є хрестоматійним прикладом реалізації так званої «нової міської політики», котра першочергово зосереджується на економічному зростанні, яке превалює над іншими аспектами міського розвитку, та певною мірою ігнорує комплексність та довгострокові перспективи останнього. Така ситуація негативно позначається на цілісності міського ландшафту, соціальному вимірі всередині міста, диспропорції просторового розвитку, збереженні історичної спадщини та довкілля тощо. Масштаб наявних трансформацій та їх вплив на міське середовище Києва роблять його цікавим об'єктом для дослідження.

Активна експансія капіталу у міський простір столиці наклалася на ліквідацію строгих радянських норм у сфері міського планування, що спричинило появу хаотичної і місцями незаконної забудови. Особлива інтенсивність такого «освоєння» простору характерна для історичних центральних районів, які виступають ласими шматками для інвесторів. Дозволи на реалізацію нових будівельних проектів отримуються внаслідок утворення коаліцій між представниками міської влади та підприємцями, в той час як місцеві мешканці та громада міста загалом, виключаються із процесу прийняття рішень. Окрім негативного впливу на цілісність архітектурного ансамблю центральної частини міста, погіршення стану, а іноді навіть знищення історичних пам'яток, спостерігається також підсилення процесу джентрифікації: «Наприклад, період «відновлювального зростання» в наших (пострадянських) країнах перед глобальною фінансовою кризою 2007—2008 років поєднувався із прискореною джентрифікацією центральних районів столиць, коли населення цих районів витісняли в інші, периферійніші райони. Це витіснення здійснювали за допомогою «ринкових» механізмів, а також і з використанням кримінальних заходів. Згодом там утворювалася чи то будувалася елітна нерухомість» [15]. Поява житлових комплексів елітного класу підкреслює підвищення соціально-просторової поляризації у рамках Києва. Переважна більшість із таких новобудов є об'єктами закритого типу – *gated communities*, що транслює прагнення більш заможних верств відгородитися від інших представників суспільства, та бажання закріпити своє право на конкретні території. За даними порталу ЛУН Місто, 61% із житлових комплексів, що були зведені у Києві у період 2015-2019 років є огороженими від сторонніх, і лише 18% є загальнодоступними [4]. Таким чином відбувається фрагментація міського простору, який вже не сприймається як щось цілісне, а скоріше проявляється як набір ворожих одна до одної частин. Житлові комплекси обмеженого доступу вже не є якимось ексклюзивним явищем виключно для центру, натомість вони

поступово поширюються містом, руйнуючи практики добросусідства, та певною мірою заважаючи консолідації міської громади.

Цікавим у контексті новобудов Києва та неоліберальних практик виступає дослідження Анатолія Мельничука та Олексія Гнатюка щодо явища топонімічної комодифікації на теренах столиці [24]. Мета статті полягає у тому, щоби розкрити набір практик найменування та символічних мотивів неоліберального місцетворення, які останнім часом досить широко використовуються для брендингу сучасних житлових комплексів. Автори аналізують явище новобудівної джентрифікації як методу топонімічного творення. Джентрифікація новобудов передбачає широкомасштабне виробництво економічного капіталу забудовниками, а потім споживачами, які купують висококоммерційне міське середовище існування з певними ознаками стилю життя. Бажання підкреслити винятковість свого продукту (місце в цьому контексті дійсно виступає як товар), надати йому особливий статус, символічну цінність, вимагає від підприємців використання практик найменування. Приваблива топоніміка відповідає сучасним глобальним уявленням про стиль життя професіоналів, малює умовні соціальні межі для потенційних власників житла. За рахунок найменування влада може намагатися покращити імідж міста, приватні підприємці збільшити попит на нерухомість, проте вибір назви може також негативно впливати на місцевість, формуючи певний зсув у сприйнятті, акцентуючи увагу на соціальному поділі, заміщенні смислів місця. Питання назв житлових комплексів ніяк не регулюється на відміну від вулиць. Мельничук і Гнатюк провели аналіз топонімів київських новобудов, і дійшли висновку, що сучасне столичне місцетворення робить вибір на користь космополітичного культурного середовища, одноманітних і надуманих маркетингових прийомів, засилля назв іноземними мовами. Такі практики можуть суттєво впливати на сприйняття міста, і вони є ненадійним підходом для місцетворення, оскільки окрім експансії на історичну спадщину чи навколишнє середовище, йде ще й наступ на міську ідентичність, який провокує знемісцення.

Одночасно із інтенсифікацією будівництва житлових комплексів відбувається масштабна комерціалізація простору Києва. Дане явище характеризується справжнім бумом ТРЦ, збільшенням кількості мультифункціональних бізнес-центрів, поширенням численних МАФів, масовим розповсюдженням реклами. Улюбленими локаціями для реалізації таких мегапроектів стають центральні райони та вузлові території всередині міста, які «виконують функції місць уздовж основних транспортних шляхів і перехресть, а також виконують специфічні представницькі, комунікаційні, сервісні та комерційні функції. Останні дві функції є домінуючими для всіх вузлових областей; інколи вони замінюють репрезентативну, культурно-естетичну та рекреаційну функції» [19, с. 101]. О. Дронова та С. Бранн проводили аналіз трансформації вузлових зон у Києві під впливом неоліберальних процесів. Результати дослідження підтверджують, що: «основними явищами, які змінюють міські процеси та функції та деформують просторові структури вузлових територій, є комерціалізація, вертикалізація, просторова уніфікація та гомогенізація. В окремих районах відбувається ревіталізація, ресакралізація та соціальна поляризація на фоні загальних тенденцій терціаризації, джентрифікації та значного зростання населення Києва» [19, с. 101].

Останнім часом поширеного характеру набуває експансія інвесторів на території транспортних вузлів периферійних частин міста. Станції столичного метрополітену виступають привабливим місцем для розміщення нових торговельних центрів, через значну кількість людей, які щодня переміщуються містом.

Київ, як і багато інших пострадянських міст характеризується зростанням кількості торгових площ, і займає п'яте місце у Східній Європі з показником у 562 кв. м. торгових площ на тисячу мешканців [8]. Порівняння із іншими європейськими містами демонструє рис. 3.1.1. Наведені дані показують, що частка комерціалізованих площ у містах колишнього радянського блоку вища за показники у традиційно капіталістичних містах Західної Європи. Такі результати

лише підтверджують явище дикого капіталізму у країнах Східної Європи. Однак, варто зазначити, що лідери за даними показниками пережили бум ТРЦ на початку 21го ст., в той час як у Києві, протягом останніх 5 років перед війною було запроваджено найбільшу кількість нових торгових площ.

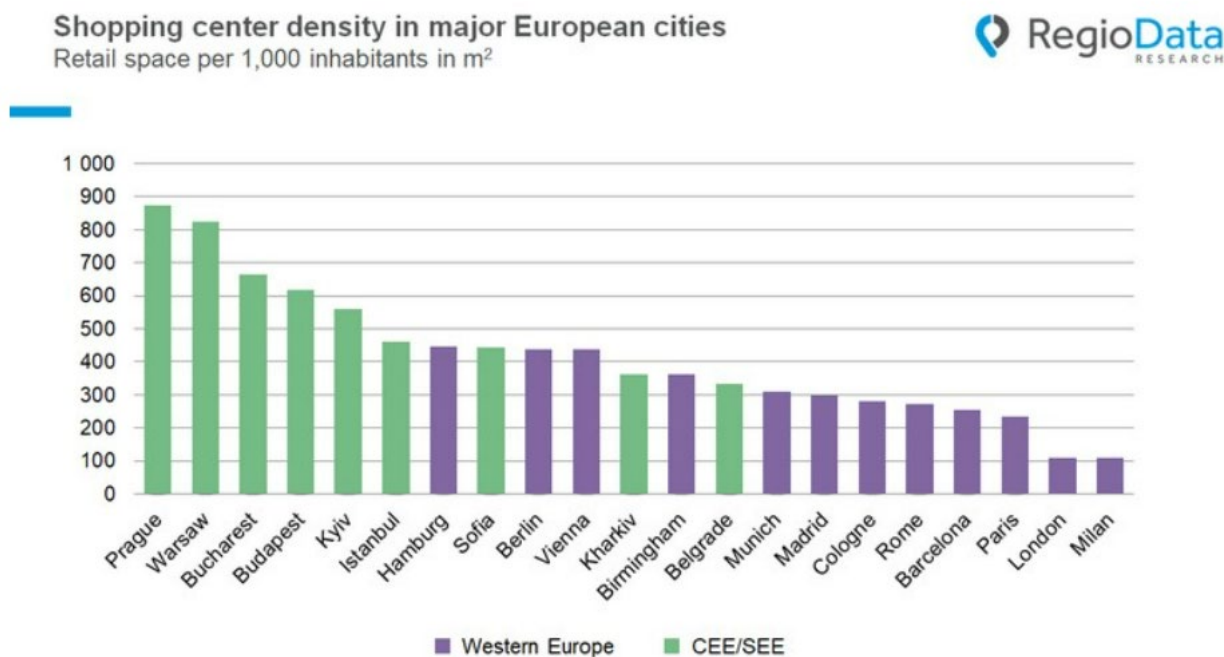


Рис. 3.1.1: торгові площі у перерахунку на тисячу жителів у європейських містах (<https://100realty.ua/uk/news/kiiv-na-pyatomu-miscis-ered-skhidno-evropeyskikh-stolic-za-zabezpechenistyu-trc>)

Внаслідок даної тенденції середовище Києва перетворюється на масштабний мегамол, а міські простори стають одноманітними, нав'язливими, незручними у користуванні, та загалом справляють неприємне враження. Як приклад таких трансформацій можна навести станції метро Героїв Дніпра (рис. 3.1.2), Харківська, а на Позняках та Осокорках в даний час триває процес будівництва. Паралельно із будівництвом елітних ТРЦ відбувається масове розповсюдження об'єктів стихійної торгівлі, які переважно орієнтуються на представників бідніших верств, що також є проявом посилення соціальної поляризації у столиці.



Рисунок 3.1.2: трансформація площі над станцією метро Героїв Дніпра (<https://hmarochos.kiev.ua/2019/01/16/fotograf-pokazav-yak-zminyuvavsya-prostir-nad-stantsiyeyu-geroyiv-dnipra-foto/>)

Розширення комерціалізованих площ здійснюється за рахунок публічних зон та зелених просторів, та часто без узгодження із стратегією розвитку міста та думкою місцевих мешканців. У 2023 році Київський еколого-культурний центр проводив дослідження [22] динаміки змін площі 63 київських парків у період із 2013 по 2023 роки. Результати аналізу демонструють, що зменшення площі зеленої зони торкнулося майже кожного третього парку: з 63 розглянутих парків площа зеленої зони скоротилася у 26 парках на 367, 74 га., а у 6 парках площа зменшилася практично в 2 і більше разів.

Диспропорція розвитку окремих частин Києва також постає серйозною проблемою. Більшість зон ділової активності розташовуються у центральних районах на правому березі міста, в той час як лівий берег представлений переважно житловою забудовою. Як наслідок такої політики розвитку значно погіршується ситуація у транспортній сфері столиці: «У результаті виникають активні внутрішньоміські трудові переміщення населення, долаючи відстані з місця проживання до місця роботи, люди іноді витрачають до 1.5-2 год, беручи до уваги постійні затори на дорогах. У годину пік особливо зростає транспортне навантаження на мости через Дніпро» [1, с. 332].

Підсумовуючи огляд трансформацій Києва за часів незалежності можна сказати, що глобальні неоліберальні тенденції значним чином впливають на

сучасний розвиток міста і стають причиною актуалізації цілого ряду проблемних питань. В той же час, як зазначають Дронова і Бранн: «перевага процесів глобалізації полягає в тому, що кияни, керуючись тим, що вони спостерігають на численних прикладах в інших регіонах світу, починають усвідомлювати важливість залучення громадськості до процесів прийняття рішень, пов'язаних із поточним просторовим, економічним, і соціальним розвитком міста. Збільшення кількості, масштабів та різноманітності таких громадських рухів у Києві відображає підвищення рівня громадської обізнаності та свідомості громадян щодо своєї відповідальності за майбутнє міста» [19, с. 102]. У світлі цього дуже актуальними стають дослідження наявних проблем та перспектив феномену партисипації на теренах столиці.

3.2 Оцінка рівня залученості громади до процесу прийняття рішень щодо міського розвитку у Харківському масиві

Харківський масив – мікрорайон, що розташовується на лівому березі Дніпра – у Дарницькому районі Києва. Територія мікрорайону обмежується вулицями Бажана, Ревуцького, Тростянецькою та Харківським шосе, а його населення становить близько 95 тисяч жителів. Даний житловий масив був зведений у період середини 1980их і початку 1990их років, як проект розширення Дарниці, і представлений будинками висотою у 9 та 16 поверхів. Під час будівництва мікрорайону було передбачено його належне забезпечення соціальною інфраструктурою: наявні школи та дитячі садки у достатній кількості, поліклініки для дітей та дорослих. Поряд розташовуються станції зеленої гілки метрополітену, а саме: Харківська, Вирлиця, Бориспільська. Зелені зони у масиві репрезентовані парками Партизанської слави та Воїнів-інтернаціоналістів, також поруч знаходиться одне із найбільших озер Києва – Вирлиця. Комерційна функція у Харківському масиві представлена низкою торговельних центрів та торгових площ, а також ринком «Вирлиця». У 2010их

демонструють погляд місцевих жителів на наявні проблеми та переваги мікрорайону, та стосуються різних аспектів участі громадськості у процесі його розвитку (Додаток А). Також для деяких питань було розроблено таблиці кореляції у програмі SPSS.

Таким чином, було отримано 50 заповнених анкет від респондентів. Розподіл опитуваних за статтю є рівномірним – 52% жінок та 48% чоловіків. У процесі опитування було залучено представників різних вікових категорій, найчисельнішою з яких виступають люди віком 35-50 років, які складають половину усієї вибірки. Також окрема увага була приділена жителям похилого віку (60 і більше років), які становлять 28% від загальної кількості. Інші вікові групи розподілилися у такій пропорції: 18-25 років – 4%, 25-35 – 6%, 50-60 – 12%. Більше половини опитуваних мають вищу освіту. Власниками житла у мікрорайоні виступають 86% респондентів. Переважна більшість відповідей була отримана від людей, які є довготривалими жителями Харківського масиву, і мешкають тут більше 10 років, або з самого дитинства.

Здебільшого місцеве населення сприймає свій мікрорайон у позитивному ключі: 60% відчувають його достатньо комфортним відносно інших мікрорайонів столиці, ще 10% почувають себе тут щасливими. Однак, 22% людей вважають, що цей мікрорайон міг би бути набагато кращим. Ступінь задоволеності жителів благоустроєм продемонстровано на рис. 3.2.2. Половина мешканців поставили високі оцінки, що не дивно, оскільки у мікрорайоні наявні дитячі та спортивні майданчики у великій кількості, багато місць для відпочинку, у дворах достатньо зелені. Близько чверті опитаних розчаровані стосовно даного питання. Основними проблемами, які описували незадоволені люди полягали у частковій відсутності освітлення у деяких місцях, поганим станом доріг та пішохідних зон всередині мікрорайону та у дворах, проблемами із комунальними послугами, зокрема ситуацією із навантаженням на наявну систему водопостачання, внаслідок зведення поряд нових житлових комплексів, які не мають власних комунікацій, і підключені до вже існуючих. 32% респондентів

задоволені як розбудовується мікрорайон, 28% на дане питання висловилися негативно, в той час як решта опитаних не змогли визначитися із чіткою відповіддю.

7. Чи задовольняє Вас стан благоустрою мікрорайону? (1 – абсолютно не задовольняє, 5 – абсолютно задовольняє)
50 відповідей

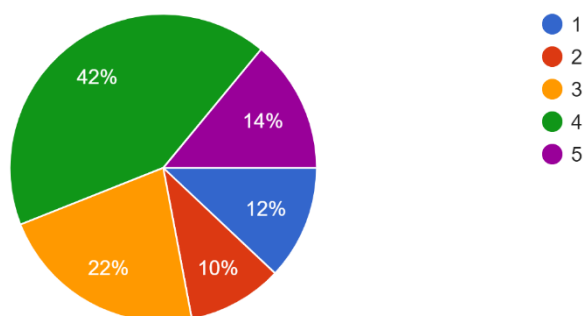


Рис. 3.2.2: Ступінь задоволеності жителів станом благоустрою мікрорайону

Серед переваг мікрорайону, які зображені на рис. 3.2.3, місцеві мешканці виділяють його насиченість закладами соціальної інфраструктури, наявність зелених зон та транспортне сполучення. Натомість рівень інклюзивності території та якість комунальних послуг залишають бажати кращого.

9. Що Вам подобається у Вашому мікрорайоні (можна обрати декілька варіантів)?
50 відповідей

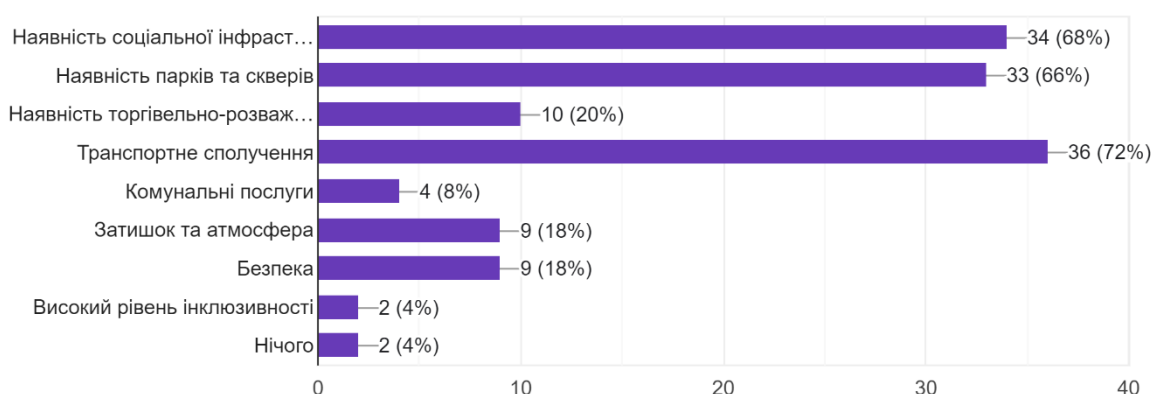


Рис. 3.2.3: Переваги мікрорайону на думку місцевих мешканців

Зацікавленість жителів щодо процесу прийняття рішень у районі знаходиться на середньому рівні: 40% дали позитивну відповідь, ще 32% інколи цікавляться зазначеним питанням, а 28% не є зацікавленими. Про можливість брати участь у вирішенні проблем мікрорайону знає трохи менше половини респондентів (46%), 24% не знають взагалі, а 30% колись чули про це, але є недостатньо освідмленими. Дивлячись на розподіл відповідей на дані питання за віком (табл. 3.2.1 та 3.2.2), можна сказати, що молоді люди більше цікавляться розвитком мікрорайону, однак не мають чіткого уявлення щодо можливості участі. Відповіді представників старшого покоління демонструють нижчий інтерес до прийняття рішень у мікрорайоні, і майже половина із них навіть не знають про наявні можливості впливу на розвиток мікрорайону.

Таблиця 3.2.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи цікавитеся Ви як приймаються рішення у Вашому районі?» В залежності від віку респондента (у%)

	18-25	25-35	35-50	50-60	60+
Так	50	66.7	36	50	35.7
Ні	-	-	36	16.7	28.6
Інколи	50	33.3	28	33.3	35.7

Таблиця 3.2.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи знаєте Ви про можливість брати участь у вирішенні проблем Вашого району?» В залежності від віку респондента (у%)

	18-25	25-35	35-50	50-60	60+
Так	50	-	56	33.3	42.9
Ні	-	33.3	12	50	42.9
Чув(ла), але недостатньо освідмлений	50	66.7	32	16.7	14.3

Основні джерела з яких місцеві мешканці отримують інформацію про можливість громадської участі наведені на рис. 3.2.4. До спільнот мікрорайону у соціальних мережах залучені 48% респондентів.

13. Звідки Ви отримуєте інформацію про наявні можливості громадської участі у районі (можна обрати декілька варіантів)?

50 відповідей

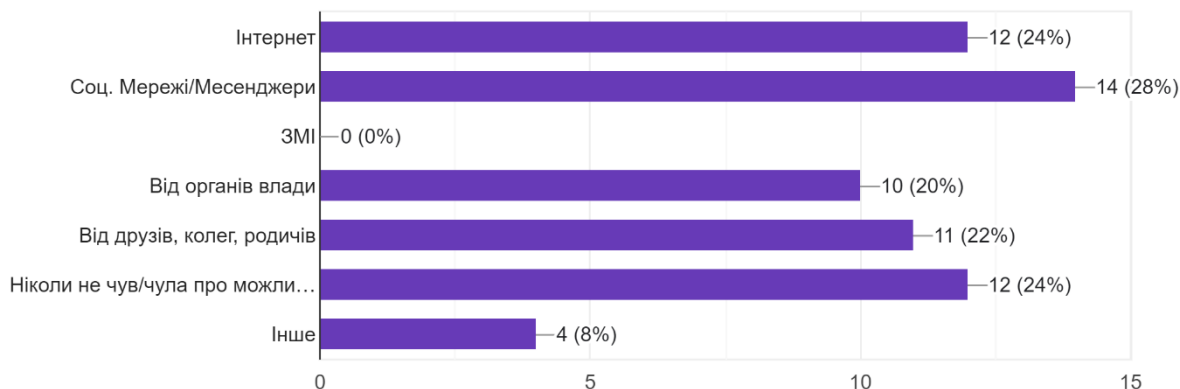


Рис. 3.2.4: Основні джерела інформування населення про можливості громадської участі

Безпосередній досвід участі жителів щодо вирішення проблемних питань у сфері розвитку мікрорайону зображений на рис. 3.2.5. Майже 40% респондентів взагалі не залучені до таких практик, ще 30% мешканців не мають досвіду використання інструментів участі, натомість допомагають громаді неформальним способом. Незначна кількість місцевих жителів відвідували громадські слухання, підписували електронні петиції, та брали участь у акціях протесту. Можливостями електронної демократії у столичному міському застосунку користується менше половини опитаних – 36%. Можна відмітити нульовий показник використання можливості створення проекту громадського бюджету: жителі або не знають про даний інструмент, або ж невпевнені у потенціалі його реалізації. Також жоден із респондентів не залучений до місцевих громадських організацій.

14. Чи є у Вас досвід участі у вирішенні проблем Вашого мікрорайону (якщо так, то вкажіть який саме)?

50 відповідей

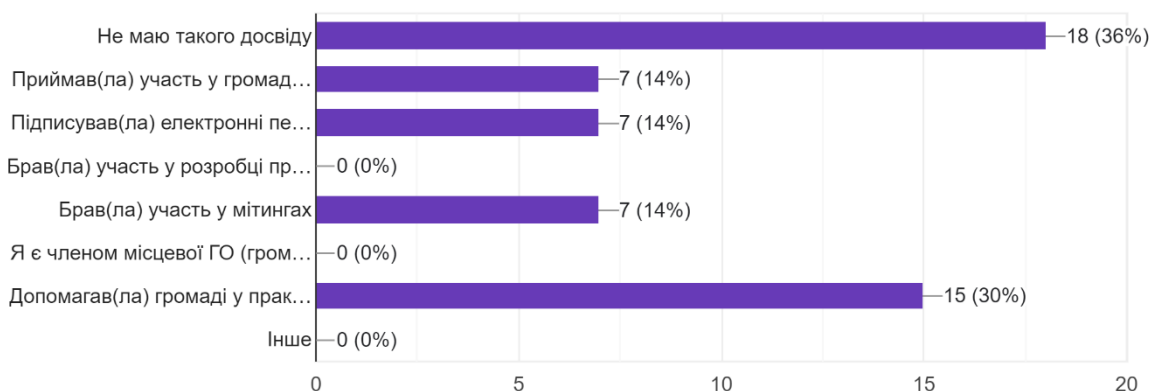


Рис. 3.2.5: Досвід участі місцевих жителів у вирішенні проблем мікрорайону

Відповіді опитуваних щодо досягнутих результатів внаслідок їх участі мають таку пропорцію: 84% жителів вдалося врегулювати проблемні питання, натомість решта стверджує про безплідність своїх спроб. Дані щодо успішності використання різних видів участі наведено у табл. 3.2.3. Основними досягнутими результатами є встановлення лавочок, нових дитячих і спортивних майданчиків (27%), облаштування клумб та благоустрій біля будинків (46%). Окремо хотілося б виділити 23% респондентів які брали участь у захисті озера Вирлиця від спроби незаконної забудови. Конкретні пропозиції щодо вирішення проблем у мікрорайоні мають 42% опитаних. В той же час, 22% мешканців стверджують, що у них виникали проблеми, коли вони намагалися виразити свою думку стосовно питань розвитку мікрорайону.

**Таблиця 3.2.3. Розподіл відповідей респондентів на запитання
«Чи є певні результати Вашого залучення до вирішення проблем Вашого
мікрорайону?»**

В залежності від виду участі (у%)

Вид участі	Позитивний результат	Негативний результат
Приймав(ла) участь у громадських слуханнях та обговореннях	85.7	14.3
Підписував(ла) електронні петиції	71.4	28.6
Брав(ла) участь у мітингах	85.7	14.3

Більше половини місцевих мешканців вважають, що мікрорайон має розвиватися за рахунок спільних дій влади та громади (58%). Третина опитаних висловлює думку про те, що відповідальність за дану сферу на себе мають брати представники влади, а ще 8% стверджують, що громада має опікуватися власним добробутом. Деякі люди, говорячи про місцеву владу очікують від неї активніших дій. Відповіді жителів стосовно важливості процесу участі громадськості у розвитку мікрорайону та міста демонструє рис. 3.2.6. Переважна більшість опитаних вбачають важливість партисипації. Про діяльність громадських організацій, асоціацій або волонтерських рухів, які займаються розвитком мікрорайону знають лише 10% респондентів. Серед згаданих мешканцями об'єднань були представлені Екопарк Вирлиця, БО Носової та ГО Громада Дарницького району.

20. Наскільки важливим, на Вашу думку, є процес участі громадян у розвитку району/міста?

(1 – взагалі не є важливим, 5 – є дуже важливим)

50 відповідей

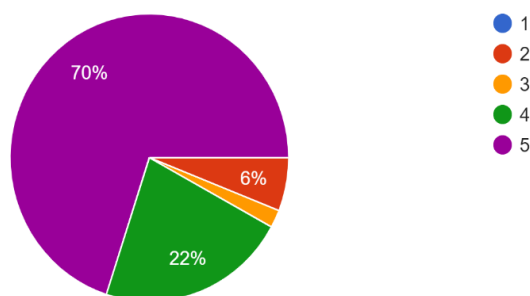


Рис. 3.2.6: Важливість участі громадян у сфері розвитку району та міста

Думку жителів стосовно тих факторів, які стають на заваді більш активній залученості місцевого населення до участі у вирішенні проблемних питань можна побачити на рис. 3.2.7. Відповіді рівномірно розподілилися серед чотирьох ключових перепон, серед яких: мало інформації про можливості участі, відсутність мотивації, недостатня згуртованість всередині громади, недовіра до виконавчих органів.

21. Що, на Вашу думку, заважає більш активній залученості жителів району/міста до участі у вирішенні проблемних питань?

50 відповідей

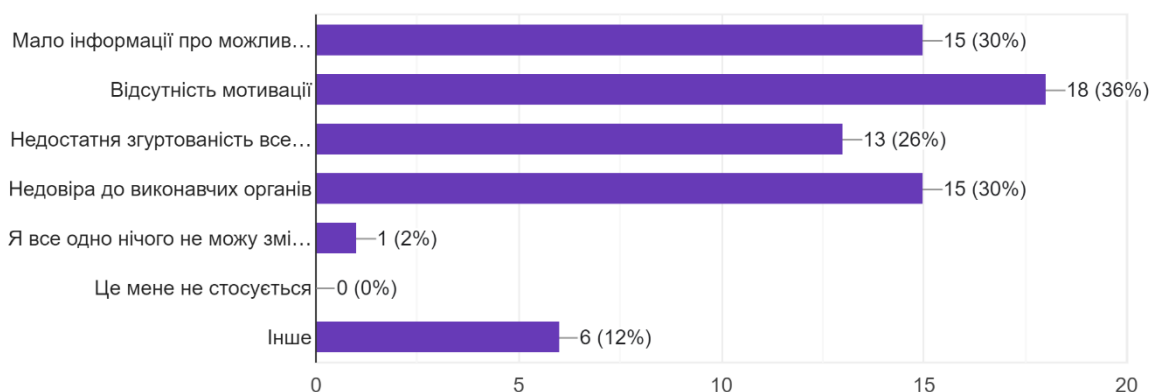


Рис. 3.2.7: Причини, що заважають активнішому залученню представників громади до процесу участі

Блок питань стосовно будівництва на території масиву нових житлових комплексів демонструє цікаві результати: більшість людей (88%) не отримували інформацію щодо запланованої реалізації зазначених проектів, і були просто поставлені перед фактом. Це свідчить про наявність неоліберальних практик, для яких характерним є низький рівень комунікації між представниками влади і громади щодо нового будівництва, оскільки думка останніх, скоріш за все, нікого не цікавила. Відношення жителів частини Харківського масиву щодо нових ЖК та їх можливого впливу на якість життя у мікрорайоні показано на рис. 3.2.8. Половина мешканців вважають, що зведення поруч даних об'єктів матиме негативний вплив, і вони вже стикаються із його проявами: окрім скарг на те, що нові будинки стали причиною проблем у комунальній сфері, респонденти також

зазначають, що з появою новобудов загострилося питання паркування автомобілів, через те що їх кількість у мікрорайоні зросла, і не всі резиденти житлових комплексів мають бажання користуватися платним паркінгом, а тому залишають свої автівки на сусідніх вулицях, чим погіршують їх транспортну доступність. Також місцеві занепокоєні тим фактом, що проекти новобудов не передбачають об'єктів соціальної інфраструктури, і хоча в даний момент її кількість задовольняє близько 80% респондентів, все ж таки у найближчий час вони очікують проблем із навантаженням на наявні школи і дитячі садки у мікрорайоні. Але не можна не відмітити, 12% опитуваних, які висловилися про потенційний позитивний вплив нових ЖК, аргументуючи це припливом: «адекватних та молодих людей». Щоправда, половина із новобудов є комплексами закритого типу, і мешканці сучасного житла, таке враження, намагаються сховатися від своїх сусідів за парканом і охороною, що негативно впливає на атмосферу добросусідства у мікрорайоні.

Резюмуючи результати опитування на території Харківського масиву можна зробити такі висновки:

- активність громади у сфері участі розвитку мікрорайону перебуває на середньому рівні, і має перспективи для покращень;
- головними факторами, які заважають більш активній залученості є нестача інформації щодо можливості участі, відсутність мотивації у місцевих мешканців, недовіра до виконавчих органів та недостатня згуртованість всередині громади;
- більшість активних місцевих мешканців готові допомагати у процесі розвитку мікрорайону шляхом практичних заходів, при цьому інструментами участі користується не така велика кількість жителів, а до деяких із можливостей не звертаються взагалі (як у випадку із проектами громадського бюджету);
- старші вікові категорії є менш обізнаними стосовно можливостей участі;

- значна кількість мешканців не обізнана про діючі в мікрорайоні ГО;
- будівництво нових житлових комплексів відбувалося без належного інформування місцевих жителів, та більшою мірою сприймається негативно;
- зведення зазначених житлових комплексів на прилеглий території без інформування та залучення місцевих мешканців до прийняття рішень є прикладом неоліберальних міських практик.

Чи можуть нові ЖК чинити потенційний вплив на якість Вашого життя?
50 відповідей

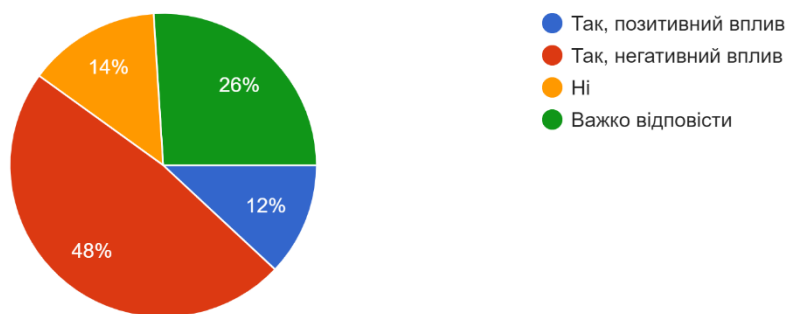


Рис. 3.2.8: Думки місцевих мешканців щодо впливу будівництва нових ЖК на якість їхнього життя

3.3 Активність громади для вирішення проблеми збереження озера

Вирлиця

Вирлиця – одне із найбільших озер у межах столиці України. Воно розташовується у південно-східній частині міста вздовж вулиці Ревуцького та проспекту Бажана. Водойма виступає природною буферною зоною між густонаселеними житловими масивами та сміттєспалювальним заводом «Енергія», і відіграє важливу роль з екологічної точки зору, адже вона очищає повітря у одному із найбільш забруднених районів Києва. Також значущість Вирлиці проявляється в тому, що воно є місцем проживання великої кількості тварин різних видів, у тому числі тих, що занесені до Червоної книги України, а

також рослин, що знаходяться під охороною міжнародних конвенцій. Тут гніздуються та спиняються перепочити перелітні птахи, мешкають видри, ондатри, та є багато риби. Даний природний об'єкт є одним із місць відпочинку жителів сусідніх багатоповерхівок: берегом Вирлиці прогулюються, насолоджуються наявними флорою та фауною, рибалять тощо. Чистота води у озері робить його придатним для купання, однак, офіційного дозволу на це немає через занадто різку глибину.

У 2005 році всупереч законам України та чинному Генплану Києва, Київрада віддала в оренду частину озера Вирлиця і всю прибережну захисну смугу (разом близько 25 гектарів) вздовж проспекту Миколи Бажана для будівництва багатофункціонального комплексу (кадастрові номери 8000000000:90:171:0034; 8000000000:90:171:0036; 8000000000:90:171:0069). Орендарем виступила компанія ТОВ «Мрія-Інвест» (рис. 3.3.1).



Рис. 3.3.1: Картосхема озера Вирлиця

Даний кейс є яскравим прикладом формування нових міських коаліцій між представниками влади та підприємцями, які намагаються вирішувати питання міського розвитку «у кабінетах». З того часу було здійснено кілька спроб забудови прибережної території озера різними інвесторами. Перша відбулась у 2012 році – тоді завдали безпосередньої шкоди озеру шляхом засипання 6 гектарів його площі піском, а також відгородили частину водойми парканом. Тоді будівництво не знайшло продовження, але згодом, у 2020 році проблема загострилася. Новий інвестор планував звести на березі озера ТРЦ, та подав документи до Управління екології та природних ресурсів КМДА для проходження необхідної процедури оцінки впливу на довкілля. У березні 2021 року контролюючий орган надав стурбованим мешканцям інформацію, що будівництво на зазначеній території неможливе без проведення додаткового аналізу, однак, 8 квітня того ж року біля Вирлиці з'явилася будівельна техніка. Небайдужі жителі сусіднього мікрорайону намагалися врегулювати проблему за допомогою поліції, однак остання не відреагувала належним чином і не відкрила провадження. Тим часом занепокоєні мешканці почали поширювати у соціальних мережах інформацію про незаконну забудову і згодом сформували ініціативну групу задля збереження озера. Не зважаючи на відсутність необхідних дозволів, територію водойми огородили парканом, та почали готувати до будівництва, паралельно засипаючи саму водойму (рис. 3.3.2, а також додаток Б), що заборонено законодавством. Також варто відзначити, що будівельні роботи проводилися у сезон тиші, а оскільки Вирлиця є природним біотопом, то в цей період, за законами України, діяльність у таких зонах не дозволяється. Місцеві жителі виходили на акції протесту щодо забудови та знищення озера, і самостійно зупиняли техніку (рис. 3.3.3).



Рис. 3.3.2: Засипана піском ділянка в результаті незаконних дій забудовника (<https://mistosite.org.ua/uk/articles/na-zakhyst-ozera-vyrlytsia>)

25 травня 2021 року Департамент містобудування й архітектури видав постанову про заборону будівництва, однак, забудовник ще тиждень продовжував свою діяльність. Зупинці будівельних робіт сприяли активні дії небайдужих мешканців, значний резонанс у ЗМІ та соціальних мережах, та допомога деяких депутатів. Станом на даний час ситуація із забудовою Вирлиці розглядається у Касаційному суді, в рамках якого Київська міська прокуратура намагається: визнати незаконним рішення 2005 року щодо передачі ділянки в оренду компанії «Мрія-Інвест», визнати недійсним договір оренди цієї землі, який було укладено між міською радою і зазначеною компанією, скасувати державну реєстрацію права оренди на цю ділянку, яка була здійснена у 2020 році, зобов'язати компанію звільнити територію, привівши її у придатний для використання стан [33]. Розгляд справи постійно відкладається, тож активісти зараз розраховують на позитивне рішення у схожому кейсі із Черкас, який зараз знаходиться на розгляді у найвищій інстанції – Верховному суді, і яке може стати прецедентом і взірцем для вирішення проблеми зі столичним озером.



Рис. 3.3.3: Акція місцевих мешканців проти забудови озера

<https://hmarochos.kiev.ua/2021/05/20/bilya-ozera-vyrlyczya-stalysya-sutyckymizh-policziyeyu-ta-suprotyvnykamy-zabudovy-foto/>

З метою більш глибокого розуміння специфіки проблем, що супроводжують громаду у процесі боротьби за збереження та спротиву забудові озера Вирлиця було проведено глибинне напівструктуроване інтерв'ю з безпосередніми учасниками подій – двома місцевими мешканцями та активістами спільноти Екопарк Вирлиця, група якої у соціальній мережі Facebook [23] зараз налічує 2 тисячі учасників. Результати наведені нижче.

Передумовами для енергійної участі активістів щодо захисту Вирлиці стали стурбованість екологічними питаннями та розуміння важливості захисту природних зон і їх значущості для мікрорайону та столиці загалом, а також усвідомлення своїх прав і того, що: «Активна меншість є рушієм змін» - як зазначає активіст 2 (далі А2). Спільнота поступово формувалася завдяки поширенню інформації у соціальних мережах, де небагато людей мали змогу

знайти один одного та об'єднатися навколо спільної проблеми, що викликала занепокоєння.

У своїй боротьбі діячі використовували різні інструменти та види участі: *«Були петиції, були неодноразові збори підписів на вулицях, акції безпосередньо на місці забудови – біля озера, інші рази - біля КМДА. Таким чином ми привертали увагу людей: люди цікавилися, запитували, дехто взагалі не знав навіть про те що там планується якась забудова»* - говорить активіст 1 (далі А1). Проблеми стосувалися інструменту громадських слухань, оскільки, мала місце спроба їх імітації після того, як мер столиці переглянувши проект нового ТРЦ та майбутнього облаштування території захопився ідеєю його реалізації і доручив Дарницькій РДА ініціювати зазначену процедуру: *«Це були псевдогромадські слухання. Вони намагалися їх провести, тому що там були бланки які ми розірвали, за які нас ледь не забрала поліція. Вони були готові до імітації громадських слухань і забудовник привіз автобусами людей, я навіть не знаю, можливо, з інших районів, так званих «місцевих»»* - каже А1, *««Місцевих», які потім пішли на метро щоб їхати додому»* - додає А2. А1 наголошує: *«На жаль, здебільшого це були люди літнього віку – на жаль, верства населення, яка у нас часто має фінансові проблеми, і, напевно, легко їх підкупити якоюсь сумою, для того щоб брати участь у таких псевдозасіданнях. Але ми ці слухання зірвали, і завдяки нашій активності долучилися справжні місцеві, які нас підтримали, і ніякого голосування, ніяких протоколів не було»*. Також А1 висловлює таку думку: *«Я думаю, що інститут громадських слухань взагалі у нас не працює: по-перше, громадська рада при державних адміністраціях зазвичай просто лобіює інтереси тих, хто платить: забудовник платить на всіх рівнях – громадська рада лобіює; громадська рада – це ті хто часто ініціюють громадські слухання, беруть в них участь, збирають людей і мають на це вплив. Сам інструмент цей неефективний»*. Додатковими шляхами привернення уваги до проблеми озера стали різні заходи, які проводила спільнота активістів: лекції, екскурсії,

кінопокази, пікніки (рис. 3.3.4). Вказаним подіям передував процес розміщення оголошень на території мікрорайону.



Рис. 3.3.4: Лекція на озері Вирлиця (<https://mistosite.org.ua/uk/articles/nazakhyst-ozera-vyrlytsia>)

Активісти зазначають, що на початку боротьби було дуже складно завоювати довіру представників громади та влади: *«На першому етапі найскладніше було справді - це завоювати довіру, тому що ну от просто з'являються якісь люди, які намагаються зупинити будівництво. Інколи, це просто навіть скажено виглядає – коли (група осіб – прим. авт.) фізично зупиняють бульдозери»* - каже А1, *«Це виглядає неадекватно в основному для політиків»* - додає А2. Резюмуючи дане питання А1 говорить: *«Для політиків, і для спільноти теж. Найчастіше мені доводилося в принципі зустрічатися з такою думкою серед тих, хто сумнівався або не підтримував нашу ініціативу. Це про те, що напевно нам хтось платить, тому що: «Я не вірю, що ви можете приділяти стільки свого часу зусиль, здоров'я, можливо, десь навіть ризикувати*

своїм здоров'ям просто через якесь озеро» - і така думка дуже часто зустрічалася серед місцевого населення, і так і в принципі з представниками влади теж була недовіра. Хто ми, що ми, чи ми там не проплачені іншим забудовником конкурентом? Можливо, ми шукаємо власної вигоди».

Стосовно питання щодо активності місцевої громади, її посереднього рівня, виявленого під час анкетування, та щодо тих факторів, які його зумовлюють активісти висловлюють такі думки: *«Можу судити з тих розмов, які в мене були з місцевими. Які тільки причини не звучали. Багато людей розчаровані були. І не мали взагалі надії на те, що в країні нашій можна добитися справедливості: «-От ви ходите, витрачаєте свій час, сили, а все одно побудують там, тому що гроші все вирішують, а грошей в них багато». Недовіра до влади, до судової системи, до дотримання законів. Впевненість високому рівні корупції, у тому, що реально гроші вирішать, як би ви не старалися» - стверджує А1. А2 додає: «Мені здається, що ми вчасно усвідомили, що не всі люди будуть настільки активними, як нам хочеться, що є якась кількість людей, які готові більш активно долучатися, є ті, хто готові підтримати. Там, наприклад, підписати петицію або подискутувати з кимось, але є також багато людей, яким байдуже, і які взагалі не проти, щоб там був ТРЦ, або вони скоро переїдуть».*

Окрім недовіри до виконавчих органів та відсутності впевненості у власних силах ще одним фактором, який на думку активістів відіграє важливу роль у формуванні активності – є необізнаність представників громади. А1 говорить: *«Мені здається, ще відіграє роль, якась певно, необізнаність в тому, яку роль відіграють такі зони в місті. Тим паче в місті, де не вистачає природи. Найбільше необізнаність з тим, як це може потім позначитися на твоєму здоров'ї. Тобто люди для себе не простежують взагалі цього зв'язку? Вони думають, що там собі просто окремо існує озеро, і яким в принципі по-барабану буде там озеро чи буде торговий центр. Ну не розуміють, що це в принципі може позначитися на їхньому психічному та фізичному здоров'ї. Люди*

вважають, що це їх не стосується, хоча це на 100% їх стосується. Ще один момент, коли ти намагаєшся людям довести, що вони мають право мати права», А2 доповнює: «Погоджуюся про рівень знань. На жаль, він в нас загалом дуже низький, але мені здається, що це проблема не тільки там необізнаності людей, а і недостатнього контакту. Міської влади, і якихось департаментів профільних і загалом уже навіть профільних організацій. От мені здається, що поки що це брак просвіти. Тому, що, на жаль, люди дійсно або погано вчили біологію в школі, або взагалі не вчили, але в них дійсно порушений цей зв'язок. Тобто їм здається, що якщо пів-озера засипати, то половина озера залишиться і все буде добре, якби нічого не зміниться, а про якісь взаємозв'язки в екосистемі вже настільки складно говорити. Люди просто не розуміють цих термінів і їх значення, не то що самі процеси». А1 зауважує, що: «І власне освіта, часто відірвана від реального життя. Наприклад, скільки учнів мікрорайону які живуть навколо озера Вирлиця знають, що там є такі птахи рідкісні. Чи там одна з найбільших колоній мартинів взагалі, що там настільки багате пташине життя, от хто це знає найближчих шкіл? Ну, я думаю, що дуже малий відсоток, хоча, в ідеалі, це могло б бути місцем і для позашкільних уроків з тієї самої біології, так? Але в нас чомусь це не використовується і не цінується».

Ще одним з факторів низької активності мешканців виступала «занедбаність» території, що була спричинена забудовником, який мав підтримувати її у належному стані, але не дотримувався своїх зобов'язань. Згодом, з боку інвесторів почалися маніпуляції стосовно запущеності даної ділянки, через що вона не користується попитом серед місцевих, та взагалі є непотрібною, а тому їй вкрай необхідно «облагородити» шляхом будівництва там ТРЦ. Насправді ж, зниження інтересу жителів до Вирлиці було спровоковане тим, що в певний момент територію навколо озера огородили парканом, огорожена недоступна територія почала забруднюватися та занепадати. Однак, небайдужі люди час від часу проводили толоки і демонстрували, що їх непокоїть доля природного об'єкту. А1 зазначає: «Багато людей вважали Вирлицю та її

береги не придатними для відпочинку. Об'єктивно там було багато сміття. Наприклад, ми проводили кілька разів толоки, взагалі через те, що забудовник не доглядав за ділянками, які він орендував. Це було в принципі йому на руку довести їх до такого стану і потім сказати, що це там неблагополучна територія і там тільки щури. І як ви собі взагалі уявляєте тут відпочивати? Територія поступово маргіналізувалася. Люди до цього роками звикали, і вважали, що там страшно і небезпечно: «Якщо я все одно не використовую територію для свого відпочинку там, - то нехай будують». Тож це також була одна із причин».

На думку активістів підвищення рівня активності громади має відбуватися через просвітницьку роботу та досвід успішних кейсів боротьби проти порушення законодавства у сфері міського розвитку, які є прецедентами та дозволяють місцевим мешканцям відчутти впевненість та усвідомити свій вплив. А1 каже: «Мені здається, що чим більше буде успішних кейсів, то більшою буде віра у людей в те, що це можливо і певна категорія людей буде більш активна, тому що багатьох зупиняє цей момент типу що: «Я не вірю, і це безнадійно, якщо будуть успішні кейси». І підвищення освіченості 100%, в усіх питаннях. От в усіх, починаючи від того, як працює київська міська влада. Тому, що ми ж теж не знали, ми взагалі не мали уявлення, як це все працює». А2 погоджується: «Так і мені здається, що це велика проблема бо, якщо людям нема звідки дізнатися, тобто ми цим почали цікавитися тільки тому, що стикнулися з цією проблемою. До цього мені взагалі не була цікава міська політика. Ну, тобто я мала власне життя, були якісь потреби, які я вирішувала самостійно для себе. Тобто в мене не було навіть думки про те, що я можу якось активно впливати на політику міста щодо якихось територій. І це вигідно, на жаль, корупціонерам, дуже вигідно, а інструменти є, хоч їх небагато». А1 підсумовує: «І також велика сила в об'єднанні таких спільнот об'єднань і активних людей. Обмін досвідом, спільні проекти. І потім це вже поширюється як маленькими артеріями десь до місцевих жителів до менш активних, які теж, якби вже бачать якийсь приклад небайдужості, приклад позитивних змін, приклад взагалі от реального впливу

жителів міста на середовище існування на те, як воно може змінюватись відповідно до потреб людей. І так поволі мені здається, це призведе до змін позитивних».

Цікавою в контексті боротьби за збереження Вирлиці виступає поява альтернативної спільноти, яка утворилася після того, як активісти із Екопарк Вирлиця більшою мірою консолідувалися та почали впливати на процес забудови. ГО «Нова Вирлиця» - саме так називається новостворене об'єднання, намагалася просувати думку про необхідність і важливість побудови біля озера паркінгу для автомобілів, транспортної розв'язки та об'єктів спортивної інфраструктури, та загального благоустрою території, не зважаючи на потенційний негативний вплив на довкілля. Зазначена організація зверталася до наведених вище аргументів, або маніпуляцій, щодо небезпечності та забрудненості озера, загрози підтоплення станції метро Вирлиця, та звинувачувала екоактивістів у тому, що вони працюють на когось за винагороду, що є фейком. Представники Нової Вирлиці активно співпрацювали із депутатами і навіть збирали підписи для того щоб «дати озеру нове життя», однак, із початком повномасштабної війни публікації у Facebook [41] спільноті даної ГО раптово припинилися, що є дивним. Натомість діяльність «проплачених», за ствердженнями представників Нової Вирлиці, активістів із Екопарк Вирлиця продовжується. Самі вони коментують дану ситуацію наступним чином: *«Мені здається, що це в Києві теж досить поширена схема: на Осокорках було так само, тільки ще небагато гостріше. Коли з'являються якісь люди і вони прямо з забудовником, дуже дуже згодні і в усьому його підтримують і теж ходять на засідання міської ради, якісь комісії, і теж виступають, і кажуть, що все буде чудово»* - говорить А2. А1 додає: *«І їм простіше часом завоювати прихильність місцевих жителів, тому що в них є ресурси. Бо в них є красиві картинки і ресурси на ці красиві картинки. Ну і в принципі, ну, типу, це ж фантазія. Просто ти можеш на тих картинках, що завгодно людям показувати ніхто не буде знати, що насправді там буде друга частина торгового центру чи паркінг, а не те, що*

вам показують там спортивну зону. Да і, до речі, кілька з цих членів Нової Вирлиці вони були якраз членами громадської ради при Дарницькій адміністрації. Тому оці альтернативні громади це теж проплачені забудовником. Це теж дуже велике зло ну і депутати, які депутати, які теж корумповані, взяли гроші забудовника. Їм теж просто супервигідно використовувати цю можливість: «Ось місцеві жителі, ось у них в паспорті написано, що мешкають біля Вирлиці, і подивіться, вони ж хочуть ТРЦ. Чого ви вирішили що там має бути озеро? Ви ж не єдині місцеві жителі, послухаємо і цих теж». Тому це ще одна велика проблема».

Варто зазначити, що протягом своєї діяльності активісти Екопарк Вирлиця стикалися із численними погрозами, агресивними діями з боку охорони території будівництва, та провокаціями на акціях. У публічному просторі почали з'являтися замовні статті, які мали на меті дискредитувати лідерів спільноти. Мали місце прями зіткнення на акціях: 8 липня 2021 року біля КМДА на учасників мітингу проти забудови озера напала група людей, які у низці ЗМІ були представлені як «ветерани та інваліди АТО», і пошкодила плакати активістів (рис. 3.3.5).



**Рис. 3.3.5: Пошкоджені плакати активістів на акції біля КМДА 08.06.2021
(<https://hmarochos.kiev.ua/2021/07/08/pid-kmda-napaly-na-uchasnykiv-mityngu-proty-zabudovy-ozera-vyrlyczyya-foto/>)**

Зазначені особи відстоювали позицію забудовника, оскільки останній, маніпулював тим, що біля території озера буде зведено центр для реабілітації військових, що не відповідало дійсності. Деякі учасники акції чули певні суми, за які погодилися прийти нападники. Поліції вдалося врегулювати ситуацію, однак, це був ще один прецедент відвертих маніпуляцій, залучення сторонніх людей за кошти, задля лобіювання вигідного забудовнику рішення, а також спроб тиску на спільноту активістів.

Щодо дій влади стосовно питання збереження озера активісти висловлюються, більшою мірою, негативно. Місцеві депутати переважно не були зацікавлені у цій проблемі, допоки вона не набула резонансного характеру. Навіть після масштабного розголосу більшість із них транслювали інертність. Майже усі необхідні процедури та дії активісти були змушені виконувати

самостійно: консолідувати місцевих мешканців, збирати підписи, готувати тексти петицій, привертати увагу, звертатися до поліції та судів, організувати толоки. Враховуючи той факт, що депутати мають захищати та відстоювати інтереси громади, така підтримка виглядає як знущення. Частина політиків лобіювала інтереси забудовника, що знову актуалізує питання владно-приватних коаліцій і корупції на рівні влади. Активісти зазначають, що мала місце підтримка від незначної кількості депутатів, яка поступово зростала пропорційно до масштабів поширення інформації про кейс Вирлиці. Особливу подяку висловлюють депутатці Верховної Ради Юлії Овчинніковій, яка є екологом за фахом, і, розуміючи важливість збереження Вирлиці, активно допомагала спільноті, у тому числі і у судових справах. Але в цілому, враження у активістів щодо взаємодії із владою розчаровує.

На думку активістів головними проблемами сучасного розвитку Києва є корупція, яка призводить до недотримання законів, та домінування економічних пріоритетів над соціальними та екологічними, апелюючи до тези, що: «Столиця має розвиватися», що є яскравим прикладом проявів неоліберальної політики у пострадянських містах. Також негативні відгуки стосувалися комунікації влади із місцевою громадою, та відсутності зацікавленості у підвищенні активності останньої з боку міських управлінців, а також проведенні належної просвітницької роботи та інформаційних кампаній щодо можливостей участі.

Щодо подальших перспектив розвитку озера Вирлиця та прилеглих територій залучені активісти мають власний погляд: *«Потреба у комфортному середовищі існування дуже актуальна, в контексті повернення військових з фронту також. Ми робили воркшоп називався «Майбутнє Вирлиці», де розробили концепцію розвитку території. Вона така була початкова досить і ми планували, що ми її доопрацюємо, але це все теж відклалося поки що, але ми напрацювали певні важливі елементи, і це було поєднання потреб людей. Тобто місце потреб людей в рекреації і потреб людей в якомусь навчанні, і потреб екосистеми у відновленні. Також відновити ту частину озера, якій було завдано*

шкоди» - зазначає А2. А1 додає: «Це є локальний рівень, а глобальний - це об'єднати ще з екопарком Осокорки. Звісно, подумати і про територію навколо Вирлиці. Маю на увазі завод Енергія і промислову зону. Про те, як зробити цю територію і яке нове життя їй можна дати. Якщо говорити про завод Енергія, то як зробити його безпечним? Або взагалі що з ним робити?». А2 резюмує: «Там пам'ятаю був такий план зробити велике коло і кілька маленьких кіл довкола району прогулянкових, тобто, щоб можна було і на велосипеді, і пішки. У нас там великий каскад озер. І щоб їх якимось чином поєднати, щоб це були території чимось пов'язаних, наприклад, закільцьовані в таку прогулянкову стежку теж через екопарк, і через озера, через район».

У підсумку огляду кейсу озера Вирлиця та проведеного глибинного інтерв'ю можна сказати, що місцева громада та активісти зокрема стикаються із численними проблемами у процесі відстоювання власної думки. Негативні прояви нової неоліберальної міської політики представлені у Києві досить широко, як у сфері прийняття рішень, так і на інституційному рівні. Інструменти участі є маловпливовими, тож шанс на захист власних інтересів громада отримує лише внаслідок значного розголосу про незаконні дії, і не є застрахованою від потенційного тиску. Ключовим аспектом, який дозволяє протистояти порушенню законодавства виступає консолідація низки активних спільнот у межах міста, що створює передумови для обміну цінним досвідом подібної боротьби, успішні результати якої стають прецедентами і потенційно можуть мати позитивний вплив на рівень активності громади і її впевненості у власних силах. Представники Екопарку Вирлиця у процесі довготривалої та виснажливої боротьби відвоювали право громади на місто, і продовжують свою діяльність у сфері збереження озера та інших природних об'єктів столиці. Сподіваємося на позитивне рішення судових інстанцій щодо одного із найбільших озер Києва.

3.4 Перспективи вирішення проблем щодо участі громадськості

Проведений аналіз залученості громади Харківського масиву до процесу прийняття рішень демонструє, що активність місцевих мешканців знаходиться на середньому рівні, та має потенціал і перспективи щодо його підвищення у майбутньому. Підґрунтям та орієнтиром для усіх жителів мікрорайону може виступати позитивний приклад діяльності активістів спільноти Екопарк Вирлиця, які мобілізувалися перед викликом незаконної забудови озера, та вже кілька років відстоюють право мешканців жити у комфортному середовищі у гармонії із природою, не зважаючи на численні проблеми, що супроводжують зазначену боротьбу. Такий досвід є надзвичайно цінним, оскільки створює передумови для усвідомлення громадою власної значущості та можливості впливати на вирішення проблемних питань у мікрорайоні, та місті загалом, і є потенційним імпульсом для більшого зацікавлення та активного включення у процеси партисипації.

Однією із головних проблем виступає недостатня обізнаність місцевих мешканців про наявні інструменти та можливості участі. Дану прогалину необхідно нівелювати шляхом активного та доступного інформування жителів. Реалізація зазначеного процесу має відбуватися завдяки проведенню консультацій органами влади для місцевих мешканців, впровадженню тематичних інформаційних годин для старшокласників шкіл мікрорайону, з метою формування свідомої громадянської позиції та ознайомлення школярів із своїми правами, поширенню інформаційних друкованих матеріалів та репортажів у ЗМІ задля охоплення ширшої аудиторії, включаючи частину населення, яка не має доступу до онлайн ресурсів. Належне інформування громадян має бути одним із основних пріоритетів органів місцевого самоврядування. Також до цього процесу можуть активно долучатися місцеві ГО, які у більш неформальний спосіб (через організацію толок, тематичних лекцій, пікніків, кінопоказів та інших заходів) здатні сприяти просуванню важливих знань про феномен громадської участі, та створювати нові опції для

обговорення наявних проблем і потенційних варіантів їх вирішення. Подібні практики у тому числі допомагатимуть поширенню інформації про наявні у мікрорайоні громадські об'єднання і їх діяльність, що у свою чергу позитивно впливатиме на згуртованість всередині громади. У цьому сенсі вагоме значення належить активній інформаційній кампанії ГО у соціальних мережах, які виступають зручними та популярними платформами для комунікації мешканців, та мають можливість для розповсюдження новин про порушення законодавства або сумнівних проектів у мікрорайоні. Створення нових громадських об'єднань на території Харківського масиву, які б зосереджували свою увагу на розвитку мікрорайону в цілому, є важливим з точки зору їх консолідуючої та представницької функцій, і сприяло би посиленню позицій громади у сфері вирішення проблемних питань. Також існування сильних органів самоорганізації населення, що створюються частиною жителів міста, таких як будинкові (ОСББ), вуличні, квартальні комітети, чи комітети мікрорайонів здатні виступати потужною силою для громадотворення. Право громади знати та брати участь на самих ранніх етапах прийняття будь-яких містобудівних рішень має бути закріплено на законодавчому рівні.

Варто відзначити, що суттєвою перепорою для мотивації та участі громадськості у мікрорайоні виступає недовіра до органів влади, яка більшою мірою формується через корумпованість останніх, та проявляється у недостатній підтримці волевиявлення місцевих мешканців (у тому числі активістів), та лобіюванні інтересів забудовників. Активна співпраця громадських об'єднань із добросовісними представниками влади здатна чинити спротив неправомірним ініціативам, що потенційно можуть зашкодити громаді. Органи місцевого самоврядування мають ретельно контролювати дотримання законодавства в рамках мікрорайону та міста, та чітко реагувати на їх порушення. Задля уникнення домінації нових міських коаліцій у сфері міського розвитку необхідним постає належне інформування та залучення місцевих мешканців до процесів обговорення, узгодження та реалізації запланованих у мікрорайоні

проектів. В світлі негативних рецензій щодо інституту громадських слухань пропонуємо процедуру голосування доповнити шляхом застосування онлайн-формату, із детальною інформацією про питання, що перебувають на розгляді: таким чином даний інструмент стає доступним ширшій кількості мешканців, які з тих чи інших причин не мають змоги відвідати захід, а також сприятиме підвищенню рівня його прозорості та певною мірою зменшить кількість недобросовісних маніпуляцій із купівлею голосів вразливих верств населення. Переформатування тієї частини громадських слухань, що безпосередньо відповідає за волевиявлення можна запроваджувати на платформі міського застосунку «Київ Цифровий», що має відбуватися паралельно із активною інформаційною кампанією про нові можливості. Жителі зможуть обрати свій район, та отримувати повідомлення щодо актуальних громадських слухань, і голосувати за або проти реалізації різних ініціатив. Задля впровадження описаної схеми можна використовувати у застосунку систему Bank ID, яка передбачає наявність вказаної адреси. Зазначена трансформація має супроводжуватися активним залученням представників старших вікових категорій, які часто не є впевненими користувачами сучасної техніки, шляхом проведення тренінгів з метою ознайомлення літніх людей та покращення їх навичок володіння девайсами, мережею інтернет та наявними онлайн-ресурсами. Одночасно із цим існує перспектива розміщення цифрових стендів у ЦНАПах, задля створення додаткових опцій для голосування. Також, варто відмітити, що проведення додаткових досліджень та аналіз впливу майбутніх проектів можуть запобігати негативним ефектам від їх втілення.

Супутніми до проблем участі громадськості виступають глобальні прогалини державної політики щодо вразливих верств населення. Підвищення рівня забезпечення людей пенсійного віку знизило би необхідність останніх брати участь у сумнівних ініціативах за гроші. Також органи влади мають належну увагу приділяти питанню інтеграції ветеранів у суспільство, і надавати зазначеній категорії необхідну підтримку.

Додатковою проблемою, яка стосується Харківського масиву є питання нових житлових комплексів закритого типу. Суцільний паркан, що огорожує сучасні будинки розриває міську тканину і робить її фрагментованою, що у свою чергу негативно позначається на зручності простору та атмосфері добросусідства. Зазначене питання можна вирішити шляхом запровадження сервітуту - права проходу через територію, що є у приватній власності. Альтернативним варіантом виступає відкриття території нових ЖК принаймні у денний час.

Використовуючи метод SWOT-аналізу продемонстровано наявний потенціал та слабкі місця громади Харківського масиву у контексті залучення до процесу участі (табл. 3.4.1).

Підсумовуючи огляд перспектив досліджуваного мікрорайону з точки зору партисипації можна сказати, що покращення можливі за рахунок узгоджених дій всіх зацікавлених сторін: місцевих мешканців, органів влади, наявних громадських об'єднань, і саме у такий спосіб можна досягти ефективних результатів. Підвищення рівня активності громади здатне відбуватися самостійним шляхом, однак, для цього необхідна дуже довга і тривала робота ГО задля консолідації жителів.

**Таблиця 3.4.1: SWOT-аналіз перспектив громадської участі у
Харківському масиві**

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> ⊗ Наявність активної частини громади, яка має досвід участі у вирішенні проблем мікрорайону; ⊗ Наявність у мікрорайоні потужної спільноти Екопарк Вирлиця; ⊗ Активна комунікація мешканців у соціальних мережах 	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ Середній рівень зацікавленості місцевих жителів щодо процесу прийняття рішень у мікрорайоні; ⊗ Середня обізнанність мешканців про наявні можливості участі; ⊗ Незначний рівень використання партисипативних інструментів; ⊗ Посередня комунікація представників влади із громадою
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> ⊗ Створення нових ГО, які б займалися питаннями розвитку мікрорайону; ⊗ Можливість для проведення заходів на озері Вирлиця з метою інформування місцевих мешканців про переваги участі; ⊗ Наявні передумови для ком'юніті-блдінг; ⊗ Проведення консультацій та загальна активізація просвітницької роботи; ⊗ Пробудження в Києві громадянського суспільства як загальний тренд; ⊗ Активні громадські та волонтерські рухи, що можуть переключитися при зміні тригера 	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ Корупція; ⊗ Відсутність заінтересованості влади у розвитку сильної громади; ⊗ Недовіра до органів влади; ⊗ Інертність мешканців; ⊗ Можливі майбутні пандемії і локдауни; ⊗ Дії ворога, обстріли

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи проведене дослідження, можна сказати, що сучасні пострадянські міста стикаються із численними викликами, які спричинені вкоріненням неоліберальних підходів у сфері міського розвитку. Негативні впливи неоліберальної глобалізації проявляються як у міському середовищі, через його гомогенізацію, неконтрольоване втручання у архітектурні ансамблі історичних районів, повальну комерціалізацію міського простору з метою отримання якомога більших прибутків окремих еліт, знищення природних об'єктів, пригнічення ідентичності, так і у соціальному вимірі, що знаходить своє вираження у посиленні явищ джентрифікації, соціальної та просторової поляризації, виключення місцевих жителів із процесів планування. Неоліберальні практики динамічно підлаштовуються під наявний соціо-інституційний контекст пострадянських міст, і активно транслюють наратив про неолібералізм як єдиний можливий вектор розвитку. Київ, як головні ворота України для глобалізаційних впливів, також виступає активним реципієнтом зазначених тенденцій, що провокує велику кількість проблем у столиці.

Аналіз наукових джерел та практичних кейсів свідчить про те, що інститут партисипації має інтенцію бути одним із інструментів спротиву домінації неоліберальної парадигми у сфері міського планування. Механізми громадської участі створюють передумови для подальшого розвитку систем міського управління на засадах інклюзивності та прозорості, однак, їх ефективне використання практично неможливе без активного і свідомого громадянського суспільства. Приклад Києва у цьому контексті демонструє, що період трансформацій і переходу до демократичних цінностей супроводжують низка проблем, ключовою з яких є корупція, і лише консолідація місцевої громади та її наполеглива боротьба за свої права здатна бути рушієм глобальних змін у сфері міського планування. Результати польових досліджень та опитувань, здійснених у Харківському масиві, вказують на те, що владним органам столиці варто

проводити більш активну інформаційну кампанію про наявні можливості участі громадян у місті, та звернути свою увагу на дотримання законодавства у площині міського розвитку.

Розглянутий у роботі кейс боротьби активістів із числа місцевих мешканців проти незаконної забудови озера Вирлиця заради зведення чергового ТРЦ є наочним зразком як позитивних, так і негативних аспектів процесу партисипації у Києві, а також засилля неоліберальних практик в українській столиці. Незважаючи на численні проблеми, що супроводжують процес боротьби, учасники спільноти Екопарк Вирлиця є яскравим прикладом того, як свідомі та небайдужі жителі, здатні відстояти своє право на життя у комфортному середовищі, паралельно створюючи передумови для формування активної громади, і надихаючи інших своєю стійкістю.

У роботі представлена низка рекомендацій щодо потенційного підвищення рівня залученості мешканців Харківського масиву до процесу прийняття рішень. Дослідження може бути цікаве у контексті розгляду ключових факторів, що сприяють розвитку громадської участі. Також є можливим порівняльний аналіз із іншими районами столиці, з метою виокремлення спільних тенденцій та більш глибокого розуміння тих чинників, що впливають на формування згуртованих і дієвих громад.

Попри те що неоліберальна політика наразі є домінуючою у Києві, віримо, що активне залучення місцевих мешканців до партисипативних практик, та їх консолідація навколо спільної мети – комфортного, інклюзивного та приємного міського простору, здатне стати належним імпульсом для розвитку столиці на шляху до сталого та справедливого міста, яким міг би пишатися кожен його житель.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дронова, О. Л. (2014). Геоурбаністика. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».
2. Звіт за результатами соціологічного дослідження «Рівень залучення киян до інститутів громадянського суспільства». Київ. (2020). URL: <https://kyivcity.gov.ua/img/item/general/6449.pdf> (дата звернення: 08.04.2024)
3. Левченко, О., Величко, Н., & Ковшун, Л. (2018). Партисипативний підхід та практики на рівні громади: Посібник для громадських активістів та всіх зацікавлених. URL: http://zahyst.ks.ua/wp-content/uploads/2018/10/BOOK_Zahyst_Inet.pdf (дата звернення: 02.05.2024)
4. ЛУН Місто. (2019). Скільки новобудов Києва мають закриту територію? URL: <https://misto.lun.ua/gated-communities> (дата звернення: 04.05.2024)
5. Міхно, Н.К. (2020). Місто як культурний текст: особливості семантики та синтагматики міського простору. Дніпро: Видавничо-поліграфічний дім "Формат А+".
6. ОСББ ОК. (2024). Партисипація як фундамент демократичного суспільства. URL: <https://osbb-ok.org.ua/posts/partisipaciya-yak-fundament-demokraticnogo-suspilstva> (дата звернення: 14.04.2024)
7. Топчієв, О. Г. (2005). Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики. Одеса: Астропринт.
8. 100realty.ua. (2023). Київ на п'ятому місці серед східно-європейських столиць за забезпеченістю ТРЦ. URL: <https://100realty.ua/uk/news/kiiv-na-pyatomu-misci-sered-skhidno-evropeyskikh-stolic-za-zabezpechenistyu-trc> (дата звернення: 18.04.2024)
9. Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Planning Association*, 35(4), 216-224.
10. Brenner, N., & Theodore, N. (2002). Cities and the Geographies of "Actually Existing Neoliberalism". In N. Brenner & N. Theodore (Eds.), *Spaces of*

Neoliberalism: Urban Restructuring in North America and Western Europe. Oxford: Blackwell.

11. Cairns, D. (1960). *Cartesian Meditations*. Dordrecht: Kluwer.
12. Castells, M. (1977). «The urban question: A Marxist approach». London: Edward Arnold.
13. CEDOS. (2021). Марш за Київ. Отримано з <https://cedos.org.ua/events/marsh-za-kyiv/>
14. Chelcea, L., & Druță, O. (2016). Zombie socialism and the rise of neoliberalism in post-socialist Central and Eastern Europe. *Eurasian Geography and Economics*, 57(4-5), 521-544.
15. Commons. (2019). Розмова з Голубчиковим: майбутнє технологій в Україні. URL: <https://commons.com.ua/uk/holubchikov-interview/> (дата звернення: 05.02.2024)
16. Council of Europe. (2008). Results Details. Отримано з https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d47c5
17. Council of Europe. (2019). Code of good practice on civil participation in the decision-making process (revised). URL: <https://rm.coe.int/code-of-good-practice-civil-participation-revised-301019-en/168098b0e2> (дата звернення: 08.02.2024)
18. Cybriwsky, R. (2016). *Kyiv, Ukraine: The city of domes and demons from the collapse of socialism to the mass uprising of 2013-2014*. Amsterdam University Press.
19. Dronova, O., & Brunn, S. (2018). How neoliberal globalization processes are transforming Kyiv's nodal areas. *Urbani Izziv*, 29(2). 96-110.
20. Dronova, O., & Maruniak, E. (2019). Changing the symbolic language of the urban landscape: post-socialist transformation in Kyiv. In: Brunn S., Kehrein R. (eds), *Handbook of the Changing World Language Map*. Springer.
21. Dronova, O., Klyui, K., & Khomenko, D. (2021). From neoliberal practices to the participative democracy of integrated urban development: the path of residential housing in “Liko-Grad” Kyiv. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya / Економічна та соціальна географія*, 85, 72–85.

22. Ecoethics. (2023). За останні 10 років забудовники знищили понад 700 га київських парків. URL: <https://ecoethics.com.ua/za-ostanni-10-rokiv-zabudovniki-znishhili-ponad-700-ga-kiyivskih-parkiv/> (дата звернення: 18.04.2024)
23. Ecopark Vyrlytsia. (2021). Facebook. URL: https://www.facebook.com/groups/ecoparkvyrlytsia/?locale=ru_RU (дата звернення: 12.04.2024)
24. Gnatiuk, O., & Melnychuk, A. (2024). Housing names to suit every taste: neoliberal place-making and toponymic commodification in Kyiv, Ukraine. *Eurasian Geography and Economics*, 65(1), 34-63.
25. Golubchikov, O. (2016). The urbanization of transition: ideology and the urban experience. «*Eurasian Geography and Economics*, 57»(4–5), 607–623.
26. Golubchikov, O., Badyina, A., & Makhrova, A. (2014). The hybrid spatialities of transition: Capitalism, legacy and uneven urban economic restructuring. «*Urban Studies*, 51»(4), 617-633.
27. Grubbauer, M. (2012). Toward a more comprehensive notion of urban change: linking post-socialist urbanism and urban theory. In M. Grubbauer & J. Kusiak (Eds.), «*Chasing Warsaw: Socio-material Dynamics of Urban Change since 1990*» (pp. 35–60). Frankfurt: Campus Verlag.
28. Harvey, D. (1973). «*Social justice and the city*». London: Edward Arnold.
29. Harvey, D. (2006). «*Spaces of Global Capitalism: Towards a Theory of Uneven Geographical Development*». London: Verso.
30. Harvey, D. (2012). «*Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*».
31. Hirt, S. (2013). Whatever Happened to the (Post) Socialist City? *Cities*, 32, S29–S38.
32. Humphrey, C. (2001). Does the Category ‘Postsocialist’ Still Make Sense. In C. Hann (Ed.), *Postsocialism: Ideals, Ideologies Practices in Eurasia* (pp. 12–14). London: Routledge.

33. Kievvlavst. (2023). Наполеглива мрія: доля забудови столичного озера вирішується в судах. Отримано з <https://kievvlavst.com.ua/text/napolegliva-mriya-dolya-zabudovi-stolichnogo-ozera-virlitsya-virishuetsya-v-sudah>
34. Lefebvre, H. (1968). *Le droit a la ville*. Paris, Editions Anthropos.
35. Lefebvre, H. (1970). *La revolution urbaine*. Paris, Gallimard.
36. Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell Publishing.
37. Loughborough University. (2020). The World According to GaWC 2020. Retrieved from <https://www.lboro.ac.uk/microsites/geography/gawc/world2020t.html>
38. Maruniak, E. (2013). Urban space reaction on globalization challenges. In L. Rudenko (Ed.), «Changes of urban space in Ukraine» (pp. 21–34). Kyiv: Referat.
39. Mezentsev, K., Pidgrushnyi, G., & Mezentseva, N. (2015). Challenges of the post-soviet development of Ukraine: Economic transformations, demographic changes and socio-spatial polarization. In S. Henn, T. Lang, W. Sgibnev, & K. Ehrlich (Eds.), «Understanding geographies of polarization and peripheralization. Perspectives from Central and Eastern Europe and beyond» (pp. 252–269). London: Palgrave Macmillan.
40. Moulaert, F., Swyngedouw, E., & Rodriguez, A. (2001). Social Polarization in Metropolitan Areas: The Role of New Urban Policy. «European Urban and Regional Studies, 8»(2), 99-102.
41. Nova Vyrlitca. (2021). Facebook. URL: <https://www.facebook.com/novavyrlitca/> (дата звернення: 01.04.2024)
42. Peck, J., & Tickell, A. (2002). Neoliberalizing space. «Antipode, 34»(3), 380–404.
43. Peck, J., Theodore, N., & Brenner, N. (2009). Neoliberal urbanism: Models, moments, mutations. *SAIS Review of International Affairs*, 29(1), 49-66.
44. Peck, J., Theodore, N., & Brenner, N. (2013). Neoliberalism urban redux? «International Journal of Urban and Regional Research, 37»(3), 1091-1099.
45. Puri, E. (2004). Understanding Participation: Theoretical Foundations and Practical Implications. *Economic and Political Weekly*, 39, 2511-2517.
46. Robinson, J. (2010). Cities in a World of Cities: The comparative Gesture. *International Journal of Urban and Regional Research*, 35, 1-23.

47. Rogers, D. (2010). Postsocialisms Unbound. *Slavic Review*, 69, 1-15.
48. Smith, A., & Rachovska, A. (2007). Domesticating Neo-liberalism: Everyday Lives and the Geographies of Post-socialist Transformation. *Geoforum*, 38, 1163-1178.
49. Smith, A., & Swain, A. (1998). Regulating and institutionalising capitalisms: the microfoundations of transformation in Eastern and Central Europe. In J. Pickles & A. Smith (Eds.), *Theorising Transition: The Political Economy of Post-Communist Transformations*. London and New York: Routledge.
50. Smith, A., & Timar, J. (2010). Uneven transformations: Space, economy and society 20 years after the collapse of state socialism. *European Urban and Regional Studies*, 17(2), 115-125.
51. Smith, D.M. (1996). The Socialist City. In G. Andrusz, M. Harloe, & I. Szelenyi (Eds.), *Cities after socialism: urban and regional change and conflict in post-socialist societies*. Oxford: Blackwell.
52. Stanilov, K. (2007). «The post-socialist city: Urban form and space transformations in Central and Eastern Europe after socialism». Springer Dordrecht.
53. Stenning, A., & Horschelmann, K. (2008). History, Geography and Difference in the Post-Socialist World: Or, Do We Still Need Post-Socialism? *Antipode*, 40(2), 312-335.
54. Swyngedouw, E., Moulaert, F., & Rodriguez, A. (2002). Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy.
55. Sykora, L., & Bouzarovski, S. (2012). Multiple transformations: conceptualising the post-communist urban transition. *Urban Studies*, 49(1), 43–60.
56. Taylor, P., Derudder, B., Saey, P., & Witlox, F. (Eds.). (2007). «Cities in globalization: Practices, policies and theories». London: Routledge.
57. Taylor, P., Ni, P., Derudder, B., Hoyler, M., Huang, J., & Witlox, F. (Eds.). (2010). «Global urban analysis: A survey of cities in globalization». London: Earthscan.
58. Wiest, K. (2012). Comparative Debates in Post-socialist Urban Studies. *Urban Geography*, 33, 829–849.

ДОДАТКИ

Додаток А

Шаблон анкети для мешканців Харківського масиву

Шановний респонденте! Просимо Вас відповісти на запитання анкети щодо громадської активності у Вашому мікрорайоні, це займе до 5-7 хв Вашого часу. Анкетування є повністю анонімним. Результати опитування будуть використані виключно з метою здійснення наукового дослідження і написання магістерської дипломної роботи.

1. Вкажіть Ваш вік

18-25 25-35 35-50 50-60 60 і більше

2. Вкажіть Вашу стать

Жіноча Чоловіча

3. Вкажіть Вашу освіту

Середня освіта Вища освіта Професійно-технічна освіта

Незакінчена вища освіта Інше

4. Ваша зайнятість

Навчаюсь Працюю, місце роботи в іншому районі Працюю, місце роботи в цьому районі Працюю з дому На даний момент не працюю Пенсіонер Інше

5. Вкажіть, Ви є власником житла у мікрорайоні чи орендарем

Власник Орендар

6. Як довго ви мешкаєте у даному мікрорайоні

менше року 1-5 років 5-10 років більше 10 років з дитинства

7. Чи задовольняє Вас стан благоустрою мікрорайону? (1 – абсолютно не задовольняє, 5 – абсолютно задовольняє)

1 2 3 4 5

8. Опишіть Ваше сприйняття мікрорайону Харківський масив

Неприємне місце для життя

- Цей мікрорайон міг би бути набагато кращим
- Мікрорайон в якому я просто живу
- Достатньо комфортний мікрорайон відносно інших
- Почуваю себе тут щасливим(вою)

9. Що Вам подобається у Вашому мікрорайоні (можна обрати декілька варіантів)?

- Наявність соціальної інфраструктури (дитячі садки, школи, лікарні, ін.)
- Наявність парків та скверів
- Наявність торгівельно-розважальних закладів (ресторани, спорткомплекси, магазини)
- Транспортне сполучення Комунальні послуги Затишок та атмосфера
- Безпека Високий рівень інклюзивності Нічого

10. Чи цікавитеся Ви як приймаються рішення у Вашому районі?

- Так Ні Інколи

11. Чи залучені Ви до груп/чатів/каналів Вашого мікрорайону у соцмережах?

- Так Ні

12. Чи знаєте Ви про можливість брати участь у вирішенні проблем Вашого району?

- Так Ні Чув(ла), але недостатньо освідомлений(на)

13. Звідки Ви отримуєте інформацію про наявні можливості громадської участі у районі (можна обрати декілька варіантів)?

- Інтернет Соц. Мережі/Месенджери ЗМІ Від органів влади
- Від друзів, колег, родичів Ніколи не чув/чула про можливості громадської участі Інше

14. Чи є у Вас досвід участі у вирішенні проблем Вашого мікрорайону (якщо так, то вкажіть який саме)?

- Не маю такого досвіду
- Приймав(ла) участь у громадських слуханнях та обговореннях
- Підписував(ла) електронні петиції
- Брав(ла) участь у розробці проекту для громадського бюджету
- Брав(ла) участь у мітингах
- Я є членом місцевої ГО (громадської організації)
- Допомогавав(ла) громаді у практичних заходах (прибирання дворів, облаштування прибудинкових територій)

Інше зазначити: _____

15. Чи є певні результати Вашого залучення до вирішення проблем Вашого мікрорайону?

- Так Ні

Якщо так, то які?: _____

16. Чи користуєтеся Ви можливостями електронної демократії у міському застосунку?

- Так Ні

17. Чи маєте Ви конкретні пропозиції щодо вирішення проблем Вашого мікрорайону?

- Так Ні

18. Чи знаєте Ви якісь громадські організації, асоціації, волонтерські групи тощо, які займаються питаннями розвитку мікрорайону?

- Так Ні

Якщо так, то які? _____

19. На Вашу думку, хто повинен займатися питаннями розвитку мікрорайону?

- Місцева влада Місцева громада Спільні зусилля влади та громади

20. Наскільки важливим, на Вашу думку, є процес участі громадян у розвитку району/міста? (1 – взагалі не є важливим, 5 – є дуже важливим)

1 2 3 4 5

21. Що, на Вашу думку, заважає більш активній залученості жителів району/міста до участі у вирішенні проблемних питань?

Мало інформації про можливості участі громади Відсутність мотивації

Недостатня згуртованість всередині громади Недовіра до виконавчих органів

Я все одно нічого не можу змінити Це мене не стосується Інше

Додатковий блок

Чи задоволені Ви як розбудовується Ваш мікрорайон?

Так Ні Важко відповісти

Чи вистачає Вам закладів соціальної інфраструктури у мікрорайоні?

Так Ні

Чи отримували Ви інформацію про нові ЖК, які будуються в мікрорайоні?

Так Ні

Чи можуть нові ЖК чинити потенційний вплив на якість Вашого життя?

Так, позитивний вплив Так, негативний вплив Ні Важко відповісти

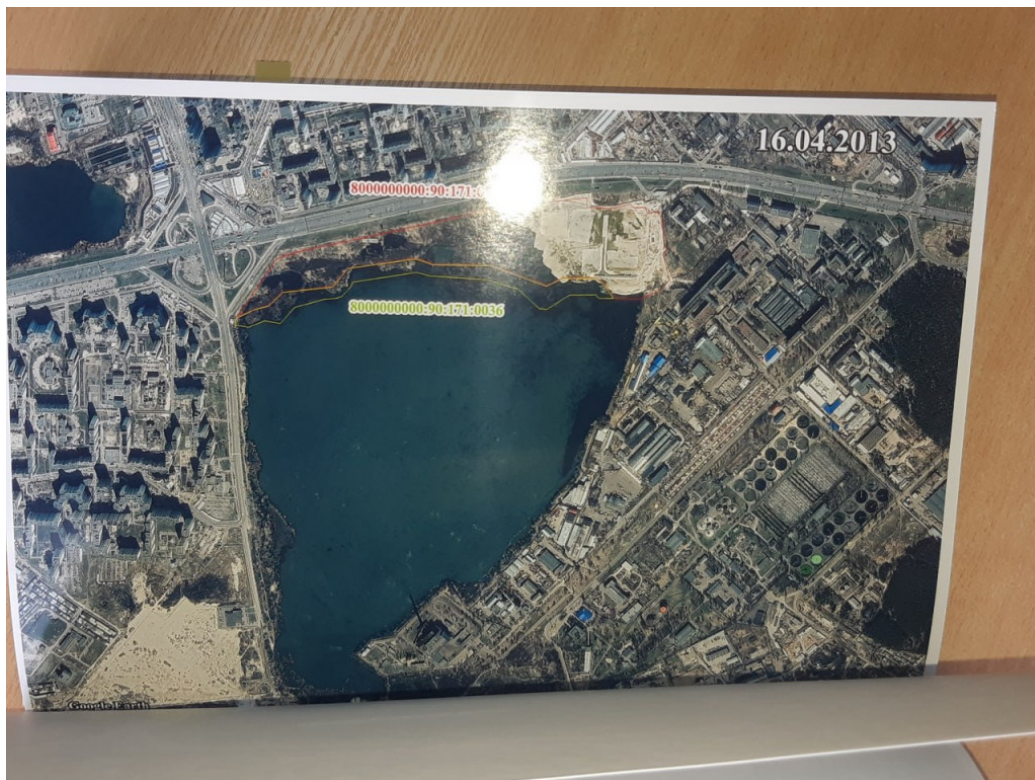
Чи виникали у Вас проблеми, коли Ви намагалися виразити свою думку щодо розвитку мікрорайону?

Так Ні

Додаток Б

Аерокосмічні знімки озера Вирлиця до і після дій забудовника
(<https://kievlast.com.ua/text/napolegliva-mriya-dolya-zabudovi-stolichnogo-ozera-virlitsya-virishuetsya-v-sudah>)





Документ підписано у сервісі Вчасно (продовження)

Диплом Сиротченко А. ФІНАЛ.pdf

Документ відправлено: 19:03 17.05.2024

Документ отримано: 19:25 17.05.2024

Власник документу

Електронний підпис

19:03 17.05.2024

Ідентифікаційний код: 3699601855

Сиротченко Арсеній Сергійович

Власник ключа: Сиротченко Арсеній Сергійович

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 19:03 17.05.2024

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 382367105294AF9704000000B1EB250028322C02

Тип підпису: кваліфікований

Отримувач документу

Електронний підпис

19:27 17.05.2024

Ідентифікаційний код: 2616714080

Дронова Олена Леонідівна

Власник ключа: Дронова Олена Леонідівна

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 19:27 17.05.2024

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 382367105294AF970400000005AD1D00DD73D401

Тип підпису: кваліфікований